

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Zemědělská fakulta
Katedra krajinného managementu

Studijní program: B4106 Zemědělské specializace

Studijní obor: Pozemkové úpravy a převody nemovitostí

Zadávací katedra: Katedra krajinného managementu

Bakalářská práce

Pozemkové úpravy na našem území ve 20. století

Jméno a příjmení studenta: Martin Dekan

Vedoucí bakalářské práce: Ing. Magdalena Maršíková

2013

JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH
Fakulta zemědělská
Akademický rok: 2011/2012

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Martin DEKAN**
Osobní číslo: **Z10195**
Studijní program: **B4106 Zemědělská specializace**
Studijní obor: **Pozemkové úpravy a převody nemovitostí**
Název tématu: **Pozemkové úpravy na našem území ve 20. století.**
Zadávací katedra: **Katedra krajinného managementu**

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

Cílem práce je zpracovat průběh pozemkových úprav na našem území po vzniku samostatného Československého státu v roce 1918 do současnosti:

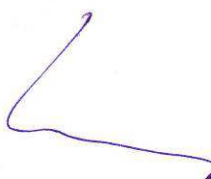
- první pozemková reforma prováděná od roku 1918
- nakládání s církevním majetkem během této reformy
- charakteristika jednotlivých přijatých zákonů
- hospodářsko technické úpravy pozemků v období kolektivizace venkova
- hospodářsko technické úpravy po roce 1989

Rozsah grafických prací: dle potřeby
Rozsah pracovní zprávy: 40 stran textu
Forma zpracování bakalářské práce: tištěná/elektronická
Seznam odborné literatury:

Metodický návod k provádění pozemkových úprav, MZ-ÚPÚ, Praha, 2010
Toman, F.: Pozemkové úpravy, Brno, 1995
BUREŠOVÁ, J. Zemědělství v českých zemích a na Slovensku v podmínkách
"kolektivizace" 1949-1960 : (Poznámky k převratu v životě a práci zemědělců).
Česko-slovenská historická ročenka 1998. Brno : Masarykova univerzita, 1998.
Sborník právních a ostatních předpisů k provádění pozemkových reforem po
roce 1945 / výběr a uspořádání Jana Pšeničková. V Praze : Státní ústřední
archív, 1998.
Maršík Z., Maršíková M.: Dějiny zeměměřičství a pozemkových úprav Čechách
a na Moravě, Praha 2007
Zákon č. 139/2002 Sb. O pozemkových úpravách a pozemkových úřadech
Jiné příslušné předpisy a nařízení

Vedoucí bakalářské práce: Ing. Magdalena Maršíková
Katedra krajinného managementu

Datum zadání bakalářské práce: 8. března 2012
Termín odevzdání bakalářské práce: 15. dubna 2013


Ing. Karel Suchý, Ph.D.
proděkan pověřený vedením ZF

JIHOČESKÁ UNIVERZITA
V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH
ZEMĚDĚLSKÁ FAKULTA
Krajinářské oddělení
Studentská 13
370 05 České Budějovice

L.S.


prof. Ing. Tomáš Kvítek, CSc.
vedoucí katedry

V Českých Budějovicích dne 15. března 2012

Prohlášení

Prohlašuji, že svoji bakalářskou práci jsem vypracoval samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě (v úpravě vzniklé vypuštěním vyznačených částí archivovaných Zemědělskou fakultou JU) elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách.

Datum:

Podpis studenta

Poděkování

V první řadě bych poděkoval vedoucí bakalářské práce, paní Ing. Magdaleně Maršíkové za cenné rady při psaní této práce. Dále bych poděkoval mé rodině, která mě psychicky a finančně podporovala při studiu na fakultě a všem známým, kteří na mě mysleli v dobrém a byli mi nápomocnou rukou.

Abstrakt:

Tato bakalářská práce se zabývá historií pozemkových úprav na našem území od roku 1918 až do současnosti. Na začátku je popisováno období První pozemkové reformy, při níž byly do praxe použity tři nové zákony – záborový, přidělový a náhradový. Další období (v letech 1945 – 1989) se zabývá zemědělskou kolektivizací venkova, vznikem JZD a JRD, hospodářsko-technickými úpravami pozemků, scelováním pozemků. Třetí období (po roce 1990) se týká restitucí zabaveného majetku před rokem 1948, vznikem Ústředního pozemkového úřadu a pozemkových úřadů v ČR, přijatými zákony týkajícími se pozemkových úprav až po současnost.

Klíčová slova: První pozemková reforma, historie, scelování, kolektivizace, pozemková úprava.

Abstract:

This bachelor thesis deals with the history of land adjustments in the Czech Republic since 1918 till the present. In the beginning of the thesis, the period of the First Land Reform is described, during which three new laws were brought in to existence – annexation law, rationing law and replacement law. The following period (1945-1989) deals with the agricultural collectivization of the countryside, the emergence of single farm cooperatives and uniform peasant cooperatives, and the economic and technical adjustment of land by land consolidation. The third period (after 1990) relates to restitutions of the property seized before 1948, the emergence of the Central Land Office and Land Offices in the Czech Republic, as well as the land adjustment laws accepted until the present day.

Key words: First land reform, history, land consolidation, collectivisation, restitution, land adjustment.

OBSAH:

1. Cíl práce.....	9
2. Úvod	9
3. Vznik samostatného Československého státu	11
3.1 Období první pozemkové reformy	11
3.1.1 Zákon č. 215/1919 Sb., Záborový zákon.....	12
3.1.2 Zákon č. 81/1920 Sb., Přídělový zákon.....	14
3.1.3 Zákon č. 329/1920 Sb., Náhradový zákon	16
3.2 Nakládání s církevním majetkem.....	16
3.2.1 Kongruový zákon prvorepublikový.....	16
4. Období po roce 1945 - 1989.....	18
4.1 Osídlování pohraničí	19
4.2 Zákony vydané po roce 1945	20
4.3 Vznik zemědělských družstev	20
4.3.1 Etapy kolektivizace zemědělství v ČSR.....	21
4.3.2 Zemědělská družstva ČSR v číslech	22
4.3.3 Záhumenek	23
4.3.4 Zákonná opatření.....	24
4.4 Hospodářsko-technické úpravy pozemků (HTÚP) v době kolektivizace venkova	25
4.4.1 Jak se prováděly HTÚP.....	26
4.4.2 Technická opatření HTÚP.....	26
4.4.3 Velikost honů	27
4.4.4 Tvary pozemků v HTÚP	27
4.4.5 Řešení cestní sítě v HTÚP.....	29
4.4.6 Etapy hospodářsko-technických úprav pozemků v Československu	30
4.4.7 Formy provádění pozemkových úprav v době HTÚP.....	33
5. Období po roce 1990	38
5.1 Vznik pozemkových úřadů	38
5.2 Restituce majetku	39
5.3 Formy provádění pozemkových úprav po roce 1990.....	40
5.3.1 Jednoduché pozemkové úpravy (JPÚ)	40
5.3.2 Komplexní pozemkové úpravy (KPÚ).....	40
5.4 Zákon č. 139/2002 Sb., o pozemkových úpravách a pozemkových úřadech	42
5.4.1 Pojem pozemkové úpravy	42
5.4.2 Předmět a obvod pozemkových úprav (ObPÚ).....	42
5.4.3 Účastníci řízení při pozemkových úpravách	43
5.4.4 Úvodní jednání a sbor zástupců	43
5.4.5 Soupis a ocenění nároků vlastníků	43
5.4.6 Návrh pozemkových úprav	44
5.4.7 Přiměřenost kvality, výměry a vzdálenosti	45
5.4.8 Rozhodnutí o pozemkových úpravách	45
5.4.9 Náklady na pozemkové úpravy	45
5.4.10 Odborná způsobilost k projektování pozemkových úprav	46

6. Závěr	47
7. Definice použitých pojmů.....	48
8. Seznam použitých zkratek	50
9. Seznam použité literatury	51

1. Cíl práce

Cílem této práce je zpracovat průběh pozemkových úprav na našem území po vzniku samostatného Československého státu v roce 1918 až do současnosti.

2. Úvod

Dějiny zeměměřičství a pozemkových úprav měly společný počátek ve starém Egyptě před několika tisíci lety (cca před 4000 lety). Každoroční záplavy v údolí Nilu nutily tehdejší vládcy nechat rozměřit a rozdělit úrodnou půdu každý rok znovu a znovu mezi zemědělce. V antickém Řecku už bylo abstraktní myšlení vysoce rozvinuto, a tak z původně praktické činnosti rozdělování pozemků se začala oddělovat geometrie, nejdříve jako technická činnost zeměměření, později jako teoretický počátek moderní matematiky (MARŠÍKOVÁ, MARŠÍK, 2007).

Historický vývoj pozemkových úprav se na našem území datuje teprve od 8. a 9. století, kdy se postupem času začalo rozvíjet zemědělství. Dalším důležitým faktorem byla *zemědělská kolonizace*. Majitelem půdy byl feudál, nájemce půdy měl dědičné a svobodné právo k pozemkům. Pro zemědělskou kolonizaci byl vybrán tzv. *lokátor*, který mj. rozhodoval o zastavění území, pronájmu pozemků, staral se o organizaci PF, schvaloval mýcení lesů, určoval strukturu krajiny, rozhodoval o odvodnění území a v neposlední řadě také schvaloval a určoval tvar pozemků. Dalo by se říci, že byl předchůdcem projektanta PÚ nebo ÚP. Tento systém fungoval až do 15. století.

Poté začal fungovat tzv. *Raabův aboliční systém*, který řešil rozdělování velkostatků, prodávání budov a dobytka. Nutno podotknout, že byl v roce 1785 zrušen Josefem II.

V roce 1848 byla zrušena robota a poddanství. Majitelem půdy byl poddaný. V této době začalo velké dělení gruntů. Pro velkou rozdrobenost pozemků, špatný tvar, velikost a nepřístupnost pozemků se začalo se scelováním pozemků (= *komasace*). Velký dík v té době patří panu Františku Skopalíkovi, který prováděl scelování pozemků na jižní Moravě.

Pozemkové úpravy na našem území ve 20. století zde v úvodu zkrátím, neboť se jich týká celá tato práce. Období první republiky je označováno za období *první pozemkové reformy*. Po 2. světové válce začalo osidlování pohraničí a praktikování

tolik kritizovaných Dekretů prezidenta republiky (*Benešovy dekrety*). V období komunismu se začaly provádět *kolektivizace* vesnic a HTÚP.

Po roce 1989 až po současnost se začaly provádět JPÚ a na ně navazující KPÚ.

V dnešním pojetí se *pozemkovými úpravami* (dle § 2 zákona č. 139/2002 Sb. *o pozemkových úpravách a pozemkových úřadech*) ve veřejném zájmu prostorově a funkčně uspořádávají pozemky, scelují se nebo se dělí a zabezpečuje se jimi přístupnost a využití pozemků a vyrovnání jejich hranic tak, aby se vytvořily podmínky pro racionální hospodaření vlastníků půdy. V těchto souvislostech se k nim uspořádávají vlastnická práva a s nimi související věcná břemena. Současně se jimi zajišťují podmínky pro zlepšení životního prostředí, ochranu a zúrodnění půdního fondu, vodní hospodářství a zvýšení ekologické stability krajiny. Výsledky pozemkových úprav slouží pro obnovu katastrálního operátu a jako závazný podklad pro územní plánování.

3. Vznik samostatného Československého státu

Vznik Československé republiky v roce 1918 je významným mezníkem v historii našich národů. Po staletích cizí habsburské nadvlády „stanul národ československý mezi národy svobodnými“ a začal konečně vést loď svých osudů samostatně (GALANDAUER, 1988).

Samostatný československý stát vznikl jako buržoazně demokratická republika. Jeho zrod byl součástí hlubokých a dalekosáhlých proměn světa v letech 1914 – 1818 (GALANDAUER, 1988).

Po roce 1918 se svět podstatně lišil od předválečného. První světová válka neskončila pouze porážkou armády armádou, ale i zánikem čtyř velkých monarchií: Rakousko-Uhersko se rozpadlo, v Německu bylo svrženo císařství, otomanská říše se zredukovala na Tureckou republiku a Rusko, zaujímající šestinu světa, vstoupilo na cestu nekapitalistického vývoje. Na území těchto zaniklých monarchií vznikla řada nových států, čímž se zmenšila integrace světa a přibil nový prvek lability. Tradice a autority byly otřeseny, změnil se i životní styl prostého člověka: vztahy mezi nadřízenými a podřízenými, rodiči a dětmi, mužem a ženou se staly volnějšími a nabyly nových podob (HÁJEK A KOL., 1990).

Československo bylo mnohonárodnostním státem, který vzešel roku 1918 z rakousko-uherské monarchie a jehož obyvatelstvo se skládalo z následujících národností (sčítání z roku 1930):

Češi	7,3 mil. = 49,7 %
Sudetští Němci	3,5 mil. = 23,8%
Slováci	2,3 mil. = 15,7%
Ostatní národnostní skupiny	1,6 mil. = 10,9%
Celkový počet obyvatel ČSR	14,7 mil. (KLEINING, WEIKERT, 2000)

3.1 Období první pozemkové reformy

Období mezi lety 1918 – 38 je označováno za období první československé pozemkové reformy. Zde byla organizace výroby a držby zemědělské půdy zděděná z rakouského mocnářství a mj. vykazovala i mnohé nedostatky. Brzy po vzniku Československé republiky byly přijaty zákony, které měly umožnit tuto situaci řešit.

Jednalo se zejména o tyto tři zákony: záborový, přidělový a náhradový. Podle záborového zákona (č. 215/1919 Sb.) měly být zabráný pozemky jednotlivých vlastníků přesahující 150 ha zemědělské půdy a 250 ha veškeré půdy pro účely pozemkové reformy. Zákon přidělový (č. 81/1920 Sb.) stanovil zásady přidělování pozemků drobným zemědělcům a jiným zájemcům. Zákon náhradový (č. 329/1920 Sb.) stanovil zásady pro výpočet náhrad vlastníkům za zabrané pozemky. K zajišťování a provádění pozemkové reformy byl zřízen Úřad pozemkový, který byl podřízen ministerské radě. Předsedu Úřadu jmenoval prezident republiky, správní radu volilo Národní shromáždění. Tato první pozemková reforma však nebyla provedena důsledně. Praxe byla taková, že se vytvořily tzv. zbytkové velkostatky o mnohahektarové výměře, zatímco 630 000 přidělců dostalo půdu o průměrné výměře 1 ha (MARŠÍKOVÁ, MARŠÍK, 2007).

3.1.1 Zákon č. 215/1919 Sb., Záborový zákon

Tento zákon byl schválen 16. 4. 1919, s účinností od 24. 4. 1919, zrušen byl 24. 6. roku 1991.

Zák. č. 215/1919 Sb. říká, že aby byla provedena úprava pozemkového vlastnictví, zabírá se státem velký majetek pozemkový, ležící v území Československé republiky, v to čítajíc velký majetek vázaný, a zřizuje se úřad pozemkový.

Velkým majetkem jest rozuměti soubory nemovitostí s právy, která jsou spojena s jejich držením, jestliže výměra náležející v území Československé republiky vlastnický jediné osobě nebo týmž spoluvlastníkům je větší než 150 ha půdy zemědělské (rolí, luk, zahrad, vinic, chmelnic), nebo 250 ha půdy vůbec. Nerozvedení manželé se považují za jedinou osobu. (Zák. č. 215/1919 Sb.)

Ze záboru půdy jsou vyloučeny: a) objekty právně a hospodářsky samostatné, jež neslouží hospodaření na zabraných nemovitostech; b) majetek zemský, okresní a obecní (jmění i statek), s výhradou zvláštních zákonných ustanovení o jejich úpravě. O majetku urbaniálních obcí a kuriálních komposesorátech bude rozhodnuto zvláštním předpisem. (Zák. č. 215/1919 Sb.)

Osoby, které podle práva občanského jsou oprávněny hospodařiti na zabraném majetku, pokud nebude státem převzat, jsou napříště povinny na něm hospodařiti

řádně. Na zabraný majetek lze vésti exekuci jedině vnučenou správou. (Zák. č. 215/1919 Sb.)

O náhradě za převzatý majetek bude rozhodnuto zvláštním zákonem. Zabraný majetek jest vyšetřiti a uvésti v patrnost knihovní poznámkou, že majetek jest zabrán. I pokud tato poznámka není v knihách, nemůže se nikdo dovolávati, že beze své viny nevěděl o záboru pozemkového majetku vysloveném v §1. (Zák. č. 215/1919 Sb.)

Posouzení tzv. záborového zákona (č. 215/1919 Sb. z. a n.) je z třídního hlediska pro potlačování venkovských boháčů, jak je provedl právní odbor ministerstva zemědělství v roce 1952. „V rámci tohoto zákona provádí se dosud podle §7 schvalování, zcizení, dělení, zavazení, pacht a nájem dříve zabraného pozemkového majetku. Provedené dispozice bez souhlasu jsou neplatné. Tato schválení provádí IX. odbor ministerstva zemědělství (IX/A 21) a jde v podstatě o celou řadu starých smluv, o případy zkráceného přidělového řízení. Jsou to smlouvy, které buď dříve ke schválení předloženy nebyly, nebo v důsledku zákazu okupantů nebyly schváleny, či se průběhem let ztratily. Schvalování samo jest často pouze záležitostí formální – otázkou knihovního řádu – neboť se často potvrzuje již desítky let trvajícím stavem faktickým. Udělením tohoto souhlasu podle §7 ukládáme nabyvateli další podmínky obmezení volné dispozice (nutnost dalšího schválení při zcizení) a dále předepisujeme podle §61, zák. č. 81/1920 Sb. 10% poplatek kolonizační z tržní ceny. Schválení se provádí dnes hlavně proto, aby mohla být provedena usnesení revizní komise dle zákona č. 142/1947 Sb. v těch případech, kde bylo vysloveno rozhodnutí za předpokladu, že smlouva podle §7 bude schválena. V revizi jsme totiž revidovali majetek u nového nabyvatele, který nebyl dosud knihovním vlastníkem. Toto opatření máme zcela ve svých rukou a není možný únik ani v tom případě, kdyby nový nabyvatel se chtěl schvalování vyhnouti a smlouvu předkládal k zaknihování. Jde totiž o odprodej části velkostatků a knihovní těleso velkostatku má poznámku revize. Tím ovšem schválení §7 by nebylo dostačující a IX. odbor ministerstva zemědělství musil by takovou smlouvu schváliti i dle znění §15 zákona č. 142/1947 Sb.“ (PŠENIČKOVÁ, 1998)

3.1.2 Zákon č. 81/1920 Sb., Přídělový zákon

Tento zákon byl schválen 30. 1. 1920 s účinností od 17. 2. 1920. Zákon se dělí na pět částí. Část o o přídělu, o rolnických nedílech, ustanovení úplatková, přechodná ustanovení a ustanovení závěrečná.

Část I.: O přídělu.

Zák. č. 81/1920 Sb. říká, že zabranou půdu, pokud ji stát sám nepodrží nebo nepoužije k účelům všeobecně prospěšným, přidělí pozemkový úřad:

1. jednotlivcům a to malým zemědělcům, domkářům, drobným živnostníkům, zaměstnancům zemědělským i lesnickým a bezzemkům, a to zvláště legionářům a příslušníkům ozbrojené moci československé, jakož i pozůstalým po těch z nich, kteří padli ve válce za vlast nebo zemřeli následkem služby válečné;

2. sdružením, která se skládají z osob uvedených pod číslem 1;

3. osobám jmenovaným v § u 5 tohoto zákona;

4. sdružením zemědělským a spotřebním (§§6 a 7);

5. obcím a jiným veřejným svazkům;

6. jiným osobám právnickým, ústavům a zařízením k účelům vědeckým, lidumilným a obecně prospěšným.

Půda **nemůže** býti přidělena uchazečům:

1. kteří nemají státního občanství Československé republiky, leč za podmínky, že do 2 let nabudou tohoto státního občanství;

2. kteří byli odsouzeni pro trestné činy, jejichž následkem jest ztráta volebního práva do obce, pokud tento následek trvá, pak oněm, kteří jsou mravně zvrhlí;

3. kteří jsou tělesně nebo duševně neschopni věnovati se účelům, ke kterým se půda přiděluje, leda že by šlo o zaopatření válečných invalidův a rodina uchazečova je s to, aby nahradila nedostatek jeho způsobilosti (Zák. č. 81/1920 Sb.).

Část II.: O rolnických nedílech.

Rolnické nedíly **vznikají**:

1. přidělem celé usedlosti;

2. sloučením svobodného majetku pozemkového s přidělem;

3. tím, že svobodný majetek pozemkový bude podřízen řádu ustanovenému v této části zákona (Zák. č. 81/1920 Sb.).

Že usedlost je rolnickým nedílem, budiž vyznačeno v knihách veřejných v nadpisu listu podstaty statkové. Stane-li se tak, nemůže se nikdo dovolávat toho, že beze své viny nevěděl o omezeních, kterým je podrobena právo nedílů (Zák. č. 81/1920 Sb.).

Pozemkový úřad může **vykoupiti** nedíly:

1. když vlastník pozbyl vlastností, které jsou ustanoveny v §u 3 za podmínky přidělu, leda že by manželka nebo jiní členové rodiny zaň na nedílu hospodařili;
2. jestliže vlastník na nedílu trvale hospodaří špatně nebo vede nezřízený život a dává špatný příklad svému okolí;
3. jestliže vlastník svévolně jedná proti řádu vloženému naň po rozumu §50;
4. jestliže vlastník na nedílu sám nehospodaří a na něm nebydlí, leda že by tu byly závažné důvody omluvné nebo přechodné závady a jestliže by o řádné hospodaření na nedílu bylo postrádáno členy rodiny, nebo jinak;
5. jestliže mimo případy živelných nehod, nemocí nebo jiných mimořádných nezaviněných překážek dluhuje vlastník rentové splátky váznoucí na usedlosti za více než tři léta;
6. jestliže vlastník soustředil ve svých rukách držbu pozemkovou tak, že půda, na které hospodaří, dosahuje aspoň dvojnásobného výměru nedílu v krajině obvyklého. V tomto případě sluší však uvážiti, zdali nejde o soustředění přechodné, které pomine vypravením potomků a t. p.;
7. jestliže nastane toho potřeba podle ustanovení daných v §§ 40, č. 6., 41 a 49, o dědické posloupnosti v nedílech (Zák. č. 81/1920 Sb.).

Část III.: Ustanovení poplatková.

Ustanovení o poplatcích z právních jednání, listin, spisů a úředních jednání platí, pokud tento zákon nestanoví jinak, i o právních aktech předsevzatých při přidělu zabrané půdy (Zák. č. 81/1920 Sb.).

Dle zák. č. 81/1920 Sb. jsou od poplatku osvobozeny:

1. veškeré písemnosti (podání, přílohy, listiny, vysvědčení, protokoly, apod.), předkládané po rozumu tohoto zákona k dosažení přidělu osobami v § 1 uvedenými;
2. směny, vedené v §u 24, pokud hodnota směněných pozemků jest stejná.

Bližší ustanovení o zajištění veřejných dávek vydána budou zákonem náhradovým (Zák. č. 81/1920 Sb.).

3.1.3 Zákon č. 329/1920 Sb., Náhradový zákon

Tento zákon byl schválen 8.4. 1920 s účinností od 12.5. 1920, zrušen byl 25.7. roku 1950. Zákon má celkem devět částí.

Pozemkový úřad má právo vykonati na zabraném pozemkovém majetku všechny přípravné práce, které mají sloužiti k tomu, aby byl vypracován plán pro přejímání a přidělování zabraného majetku (Zák. č. 329/1920 Sb.).

3.2 Nakládání s církevním majetkem

Československé právo za první republiky (1918-1938) definitivně uvolnilo církve a náboženské společnosti ze státního poručnictví (TRETERA, 2002).

Poněkud více zasáhla Církev katolickou *pozemková reforma* prováděná podle *záborového zákona* č. 215/1919 Sb. z. a n. a následných *přídělových zákonů*. Snížila církevní pozemkový fond v Čechách a na Moravě asi o 16% (TRETERA, 2002).

Podle Tretery (1993) bylo nešťastným činem první republiky počáteční oslabení chatrného ekonomického zajištění církví. Citujeme z Dobalovy studie: „Pozemková reforma v roce 1919 snížila církevní pozemkový fond asi na 2% celkového půdního fondu dnešní České republiky. Zákony z roku 1874, upravující ekonomické zabezpečení církví, zůstaly v podstatě zachovány, protože původní představa o odluce církví od státu se ukázala z mnoha důvodů jako neschůdná. Výrazem toho bylo přijetí zákona č. 122/1926 Sb. o úpravě platů duchovních státem uznaných církví a náboženských společností a navazující vládní nařízení č. 144/1926 Sb. o jejich nemocenském pojištění.“ Tímto zákonem byla částečně odčiněna *pozemková reforma*: k několikanásobnému zvýšení *kongruy* pro Katolickou církev a úměrně tomu ke stejnému zvýšení dotací pro nekatolické církve. Po sedmi „hubených“ letech nastalo určité vyrovnání. Českobratrská církev evangelická přišla po r. 1918 o své církevní školy (sbory této církve pečovaly za Rakouska o několik desítek českých evangelických církevních škol).

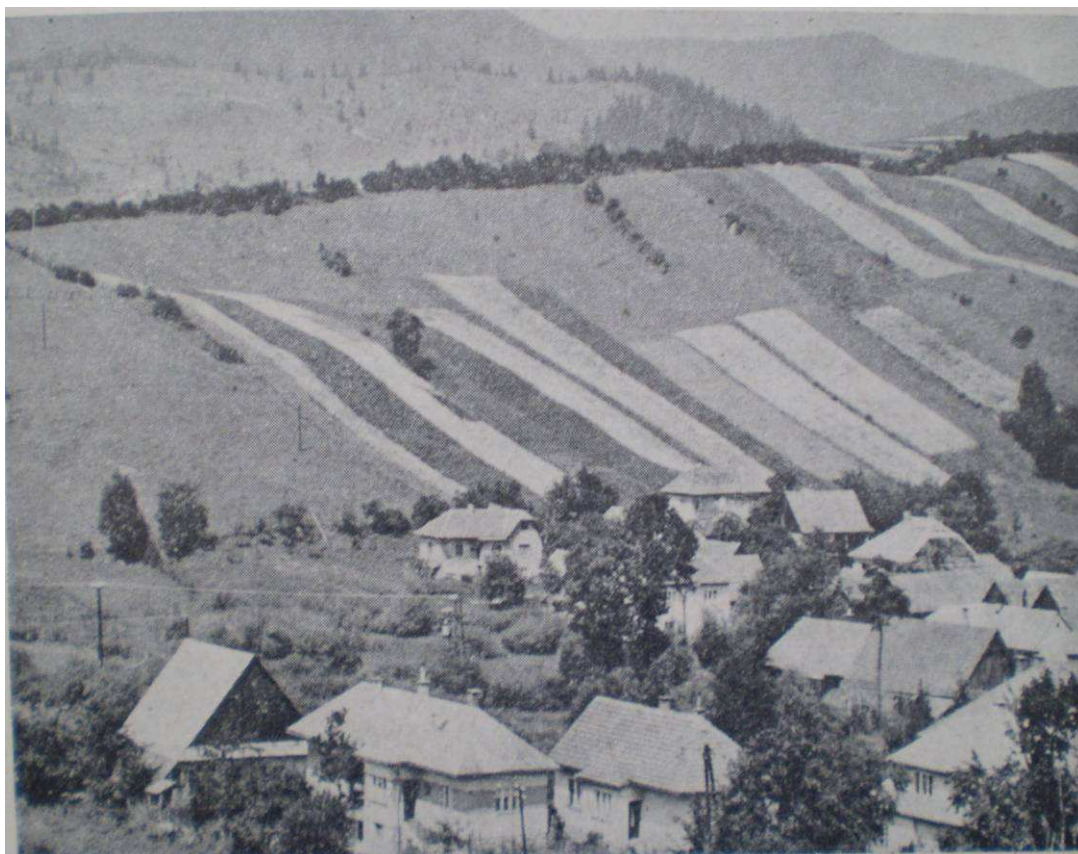
3.2.1 Kongruový zákon prvorepublikový

Náhradu za ztrátu části pozemkového majetku v církevním vlastnictví první republika začala poskytovat postupným již od roku 1920 prováděným *zvyšováním kongruových příplatků* k příjmům duchovenstva, poskytovaným prostřednictvím

náboženských maticí. Úpravu trvalejšího rázu přinesl zákon č. 122/1926 Sb. z. a n. o *úpravě platů duchovenstva církví a náboženských společností státem uznaných, případně recipovaných*. Stanovil nejnižší příjem (*kongruu*) duchovenstva kongruálních církví a náboženských společností státem uznaných, činného při správě farních úřadů, jakož i jiné veřejné duchovní správě na místech systemizovaných se souhlasem státní správy kultové roční částkou Kč 9.000,-, která se zvyšovala každé tři služební roky o 972,-Kč (tzv. *trienálky*), nejvýše však desetkrát. Na kongruální mez se doplňoval ryzí příjem duchovního stanovený na základě finančního přiznání (*fasse*) (TRETERA, 2002).

4. Období po roce 1945 - 1989

Rozvoj zemědělské politiky v československém státě po roce 1945 byl výrazně ovlivněn zásadními politickými změnami, které nastaly v Evropě po skončení 2. světové války. Generalita německé armády podepsala dnes 8. května 1945 bezpodmínečnou kapitulaci a brzy potom se v Postupimi u Berlína sešli představitelé hlavních vítězných mocností (SSSR, USA, Velké Británie). Byla podepsána Postupimská dohoda, která značně změnila mapu Evropy, zejména na úkor poraženého Německa, a předznamenala pozdější politické uspořádání v Evropě. Pro československý stát bylo významné, že Postupimská dohoda potvrdila odsun československých občanů německé národnosti z pohraničních oblastí. V letech 1945 – 46 bylo odsunuto z ČSR asi 2,5 až 3 miliony Němců, zůstali zde pouze ti Němci (asi 120 000), kteří sami byli za německé nadvlády perzekuováni a podíleli se na protinacistickém odboji (MARŠÍKOVÁ, MARŠÍK, 2007).



Obr. 1. Nevhodné uspořádání horských políček na svazích po spádnicí zvyšuje nebezpečí vodní eroze (MEZERA A KOL., 1979)

Po druhé světové válce činila průměrná velikost parcel zemědělské půdy v českých zemích asi 26 arů, zemědělských pozemků bylo asi 18 mil., zemědělec tedy hospodařil v průměru na 29 pozemcích v různých tratích i různých katastrech. Další závadou pro hospodaření byl **neúčelný tvar pozemků**. Pozemky pruhové, často jenom několik metrů široké, trojúhelníkové, klínové a jinak nepravidelné se tvořily vlivem přirozených nebo umělých překážek a dělením půdy. Nejčastěji byly pásy dělených **pozemků orientovány delší stranou po spádnici**, aby byli dědicové podělení spravedlivě. **Řídké sítě polních cest** byly příčinou nepřístupnosti pozemků, což bylo důvodem častých sporů při tzv. služebnostech přejezdů. Komunikace byly nevyhovující směrově, spádově, hustotou i sjízdností. Často vedly hlubokými úvozy, které více sloužily odtoku dešťových vod než dopravě. Neupravená pozemková držba byla překážkou při budování technických děl, melioračních opatření, výstavbě obcí apod. (JONÁŠ A KOL., 1990).

Do pozemkových úprav patří také přidělování zkonfiskované půdy po roce 1945, protože nešlo pouze o úpravu majetkoprávních vztahů, ale také o realizaci, kdy se přiděly půdy řešily obvykle formou scelení pozemků v jednotlivých obcích (JONÁŠ A KOL., 1990).

4.1 Osídlování pohraničí

Po odsunu Němců nastalo značné vysídlení v pohraničních, zejména zemědělských oblastech. Proto československá vláda vyzvala všechny občany k novému osídlení pohraničí a slíbila jim přidělení půdy k zemědělskému obdělávání. Protože v roce 1945 nebylo v naší republice ještě zákonodárné shromáždění (první svobodné volby se konaly v květnu 1946), zákony a zákonná opatření byly nahrazovány dekrety prezidenta republiky. V oblasti zemědělství to byl zejména dekret č. 5/1945 Sb. *o národní správě zemědělského a lesního majetku*. Podle tohoto dekretu mohla tehdejší administrativa, tj. **místní národní výbory (MNV)** a **okresní národní výbory (ONV)**, dávat zájemcům o zemědělské hospodaření nemovitý i movitý zemědělský majetek. Další dekret č. 12/1945 Sb. umožnil *konfiskaci a rozdělení zemědělského majetku Němců, Maďarů, kolaborantů a zrádců*. Přidělený majetek podléhal různým omezením. Jako celostátní dohlédací orgán (úřad) byl ustanoven tzv. **Národní pozemkový fond (NPF)** (MARŠÍKOVÁ, MARŠÍK, 2007).

Přídělovým řízením prošla po roce 1945 asi 1/3 veškeré zemědělské půdy. Podle přídělových plánů se přidělovaly pozemky s přibližně stejnými vlastnostmi, podle možnosti se též ke každé usedlosti přiděloval záhumenek nebo manipulační prostor (JONÁŠ A KOL., 1990).

4.2 Zákony vydané po roce 1945

Pro právní dispozice s půdou byly kromě uvedených dekretů nejdůležitější později vydané zákony. Byl to zákon č. 142/1947 Sb. *o revizi první pozemkové reformy* (období 1918 – 38) a zákon *o nové pozemkové reformě* č. 46/1948 Sb. Zásadním ustanovení zákona č. 46 byla zásada, že **půda patří těm, kdož na ní pracují**. Významný byl také zákon č. 55/1947 Sb. *o pomoci rolníkům při uskutečňování zemědělského výrobního plánu*. Tímto zákonem bylo umožněno zemědělským referátům ONV zasahovat proti uživatelům půdy, pokud podle jejich názoru řádně neplnili zemědělské výrobní úkoly (MARŠÍKOVÁ, MARŠÍK, 2007).

4.3 Vznik zemědělských družstev

Ve volbách v roce 1946 zvítězila KSČ (asi 42% hlasů) a postupně uplatňovala svůj vliv na rozvoj národního hospodářství, tedy i zemědělství, směrem k socializaci celé společnosti. Když potom v únoru 1948 byl potlačen pokus některých demokratických sil tehdejšího politického spektra o převrat, začala KSČ uplatňovat svůj vliv na rozvoj společnosti téměř neomezeně (MARŠÍKOVÁ, MARŠÍK, 2007).

Do konce čtyřicátých let byly dokončeny poslední fáze poválečných pozemkových reforem. Po absolutním převzetí moci komunisty se začal zavádět centrálně administrativní systém řízení společnosti, ekonomiky a veškerého života. V oblasti zemědělství byla jádrem tohoto systému tzv. kolektivizace, která byla oficiálně zahájena přijetím zákona o JZD v únoru 1949. Základem mělo být podle prohlášení komunistických vůdců „združstevňování“ zemědělství cestou zakládání výrobních zemědělských družstev. Ta se v případě Československa v konečné fázi, po procesu hledání, začala nazývat JZD (jednotné zemědělské družstvo) na Slovensku JRD (jednotné rolnícké družstvo). Název tedy nebyl na Slovensku poľnohospodárske družstvo, čili neshodoval se po této formální stránce naprosto s českojazyčným (BUREŠOVÁ, 1998).

Tedy proces kolektivizace jakožto zavádění centrálně administrativního systému řízení do zemědělství, byl komunistickou vládou ztotožňován se združstevňováním, které se ovšem ve skutečnosti od kolektivizace zásadně liší. Při združstevňování vznikají samostatné a samosprávné organizace, které pracují v podmínkách tržního hospodářství. Družstva se tedy chovají jako hospodářské subjekty, tzn., že opravdu hospodaří, a ne pouze vyrábějí (BUREŠOVÁ, 1998).

Přetváření zemědělství cestou výrobních zemědělských družstev, pod jakýmkoliv konkrétním formálním názvem, např. JZD či JRD a obdobné útvary v dalších zemích, v pravém smyslu těchto slov tedy nebylo v žádné zemi sovětského bloku nikdy provedeno. Momentálně se mi jeví, že jediným termínem, jímž je tuto změnu forem hospodaření na půdě možno nazvat, je *restrukturalizace zemědělství*, jejímž výsledkem byly *kolchozy*, čili kolektivní zemědělské výrobní organizace, nikoliv *družstva* (BUREŠOVÁ, 1998).

Skutečné družstvo musí být především dobrovolná organizace, do níž lidé vstupují, jestliže uspokojuje nebo pomáhá uspokojovat jejich zájmy, resp. vystupují z ní, jakmile přestane vyhovovat jejich zájmům. Právě princip dobrovolnosti byl při kolektivizaci úplně ignorován. Aby se rolník rozhodl pro vstup do JZD, musela mu nejdříve komunistická vláda učinit soukromé vlastnictví půdy nesnesitelným břemenem. Součástí zničit dosud komunistické moci odolávající zbytky soukromých rolníků (BUREŠOVÁ, 1998).

4.3.1 Etapy kolektivizace zemědělství v ČSR

Kolektivizace zemědělství probíhala ve dvou vlnách. Od roku 1949 do začátku padesátých let probíhala **první vlna**, pak došlo v letech 1953 a 1954 ke krizi, kdy se JZD rozpadala a členové vystupovali. Po teoreticko-politické stránce bylo zakládání JZD z centra připraveno. Prakticky ale vypadalo amatérsky, často improvizovaně, čili tím vším pro rolníky málo přesvědčivě, takže musely záhy nastoupit nátlakové akce (BUREŠOVÁ, 1998).

Provádění kolektivizace bylo poznamenáno i spěchem, přestože se objevovaly signály varující před nebezpečím urychlování tohoto procesu. Československé státní vedení naopak přijalo v polovině roku 1952 usnesení vlády a KSČ o upevnění a dalším rozvoji JZD (BUREŠOVÁ, 1998).

V roce 1954 ve srovnání s maximem roku 1953 ubylo v českých zemích v JZD téměř 26% členů a téměř 17% orné půdy, ubylo celkem 5404 JZD, což představovalo

9,3%. Na Slovensku ve stejné době poklesl počet členů o 22,5% orné půdy ubylo o 9,6% a počet JRD o 4%. Na Slovensku vzniklo v roce 1953 pouze 8 JRD, ale rozpadlo se jich 290. U mnoha rolníků se při výstupech z JZD probouzela naděje v možnost návratu k dřívějšímu samostatnému hospodaření. Svůj vliv zde sehrála i měnová reforma (BUREŠOVÁ, 1998).

Druhá vlna zakládání JZD pak přišla na začátku druhé poloviny padesátých let. Nejpomaleji byla zakládána nová JZD zejména v produktivních oblastech Hradce Králové, Pardubicka a také na celém území Slovenska (BUREŠOVÁ, 1998).

Boj komunistů proti bohatým rolníkům se od začátku padesátých let přenesl především na platformu JZD. Situaci zde vyostřilo rozhodnutí ústředního výboru KSČ v únoru 1951 v souvislosti s jejich tzv. třídně nepřátelskou činností (BUREŠOVÁ, 1998).

4.3.2 Zemědělská družstva ČSR v číslech

V praxi se podnik tzv. *kulaka* či vesnického boháče většinou určoval podle výměry zemědělské půdy – v Československu to bylo v rozmezí 20 až 50 ha, později byla dolní hranice posunuta už na 15 ha. V roce 1949 bylo na Slovensku 7506 podniků označeno za kulacké, což představovalo 14% z celkového počtu. Tyto podniky obhospodařovaly 5,2% půdy. V Čechách a na Moravě bylo za kulacké označeno 27653 podniků, což bylo 2,9% z jejich celkového počtu a na výměře půdy se podílely 11,1%. Na Slovensku bylo v roce 1951 v soukromém sektoru 14068 námezdně pracujících, zatímco v roce 1953 jen 1653 (BUREŠOVÁ, 1998).

„Kolektivizace“ zemědělství byla do konce padesátých let v podstatě dokončena, i když ne úplně a ne všude. Především na Slovensku probíhala pomaleji: Z počtu 545 000 zemědělských podniků o rozloze do 5 ha jich přešlo do roku 1960 na společné hospodaření v podobě JRD 286 000. Současně se zvýšil počet malých vlastníků půdy do 0,5 ha, a to ze 74 000 na 201 000. Tato sociální skupina představovala 70% rolníků, které se vládnoucími silám dosud nepodařilo včlenit do JRD (BUREŠOVÁ, 1998).

Podíl soukromé půdy v Československu činil v roce 1960 14,4%. Hlavní zemědělské oblasti – jihozápadní Slovensko, Haná, jižní Morava i některé další oblasti v Československé republice byly do začátku šedesátých let v podstatě zkolektivizovány (BUREŠOVÁ, 1998).

Odlišné rysy slovenského zemědělství vyplývaly ze specifických přírodních podmínek, jednak z rozdílného výchozího stavu. Horší přírodní podmínky pro slovenské zemědělství byly dány zejména značným podílem vysoko položených a svahovitých půd, postižených *erozí*. Na ně připadala nadpoloviční část půdního fondu Slovenska. Podmínky pro organizování rolníků v kolektivních zemědělstvích výrobních útvarech byly na Slovensku pro komunistickou vládu těžší než v českých zemích. Na Slovensku rolníci mnohem více lpěli i záviseli na své půdě, což způsoboval i nedostatečný rozvoj průmyslu na začátku sledovaného období. Nebyly zde také příliš velké zkušenosti se svépomocným zemědělským družstevnictvím. Po vytvoření prvních JZD a JRD, když přišla v první polovině padesátých let první krizová vlna, byl mezi zemědělci na Slovensku odpor ke kolektivizaci vyšší, větší počet JRD se rozpadl ve srovnání s Čechami a Moravou (BUREŠOVÁ, 1998).

Počet pracovních sil ve slovenském zemědělství byl mírně příznivější. Ze zemědělství odcházeli lidé za zaměstnáním jinam daleko pomaleji než v Čechách a na Moravě. Pracovníci JZD a JRD měli ve srovnání s ostatními výrobními odvětvími nejnižší peněžní příjmy coby odměny za práci. Průměrná měsíční odměna stálého pracovníka za práci včetně naturální odměny zde činila v roce 1953 asi 700 až 750 Kč (BUREŠOVÁ, 1998).

Koncem roku 1960 obhospodařoval zestátněný sektor 90,9% veškeré zemědělské půdy, z toho JZD 71,4%. V roce 1966 činil podíl zestátněného sektoru na hrubé produkci 69,9% a na tržní zemědělské produkci 81,5%. Podíl osobních hospodářství (*záhumenky*) činil 10,1% a podíl soukromě hospodařících podniků činil 8,4% (BUREŠOVÁ, 1998).

4.3.3 Záhumenek

Záhumenkem se rozumí součást záhumenkového hospodářství, jako zvláštní formy doplňkového hospodářství v zemědělském družstevnictví. Je to půda, která mohla podle stanov družstva přidělena do osobního užívání pouze členům ZD a zůstává i nadále součástí celkové sdružené půdy. Družstvo mohlo přidělit v maximální výměře 0,25 ha zemědělské půdy na člena; v horských a podhorských oblastech nejvýše 0,50 ha zemědělské půdy, z toho nejvýše 0,25 ha orné půdy. Do výměry záhumenku se započítávala i výměra zahrady, která nebyla sdružena (STEHLÍK, 1992).

4.3.4 Zákonná opatření

V oblasti zemědělství bylo (přes předvolební sliby KSČ, že u nás kolchozy nebudou) stanoveno heslo „kolektivizace zemědělství“, které mělo napomoci k vytváření velkých zemědělských celků. Ve skutečnosti šlo o potlačení soukromého hospodaření a soukromého vlastnictví. K tomuto účelu sloužily i přijaté zákony a jiné právní předpisy (MARŠÍKOVÁ, MARŠÍK, 2007).

V oblasti zemědělského družstevnictví to byl v první řadě zákon č. 69/1949 Sb. *o jednotných zemědělských družstvech (JZD)* a později Vzorové stanovy JZD (č. 40/1953 Ú. 1.) Společným znakem těchto právních předpisů byla především povinnost sdružit pozemky a odevzdat do vlastnictví družstva ostatní výrobní prostředky (hospodářské budovy, živý i mrtvý inventář apod.). K pozemkům zůstávalo zachováno soukromé vlastnictví, avšak dispoziční právo s pozemky obhospodařovaným družstvem bylo značně omezeno. Podle výše zmíněných zákonů probíhala kolektivizace formálně na bázi dobrovolnosti, ale ve skutečnosti docházelo k politickému, administrativnímu i osobnímu nátlaku. K vytváření mamutích zemědělských podniků na bázi družstevnictví měl napomoci zákon č. 122/1975 Sb. *o zemědělském družstevnictví* (MARŠÍKOVÁ, MARŠÍK, 2007).

Údaje o soukromém vlastnictví nemovitostí vedené podle zákona o pozemkovém katastru z roku 1927 postupně pozbývaly význam v důsledku kolektivního hospodaření a vytváření velkých půdních celků. Zákon o pozemkovém katastru přestal de facto působit, avšak nebyl de iure nahrazen jiným právním předpisem. Teprve zákon č. 22/1964 Sb. *o evidenci nemovitostí (EN)* stanovil evidovat soukromé vlastnictví k nemovitostem. Důležité však pro další rozvoj zemědělství po roce 1990 bylo to, že mapový i písemný elaborát pozemkového katastru (PK) z roku 1927, i když přestal být udržován na počátku 50. let 20. století, byl nadále archivován v tehdejších národních podnicích Geodézie a byl potom převeden do dnešních katastrálních úřadů. Tento starý katastrální operát se stal významným podkladem pro zjištění nároků vlastníků k půdě a k pozemkovým úpravám podle dnešních předpisů (MARŠÍKOVÁ, MARŠÍK, 2007).

Provádění pozemkových úprav po roce 1948 bylo upraveno zákonem č. 47/1948 Sb. o některých technicko-hospodářských úpravách pozemků (tzv. scelovací zákon), který nahradil předchozí zemské zákony. Tento zákon byl založen na demokratických principech a dá se říci, že respektoval právní zvyklosti demokracii

vlastní. Byl relativně dobrým zákonem, i když se v něm už objevovali prvky poplatné době. Přesto mohl tento zákon sehrát významnou roli a pozitivně ovlivnit vývoj našeho zemědělství k moderním formám hospodaření, ať soukromým nebo družstevním, pokud by ovšem k tomu byla politická vůle a zákon by byl uplatňován v plném rozsahu (MARŠÍKOVÁ, MARŠÍK, 2007).

4.4 Hospodářsko-technické úpravy pozemků (HTÚP) v době kolektivizace venkova

Hospodářsko-technické úpravy pozemků jsou velkovýrobním typem pozemkových úprav. Jako soubor hospodářských a technických opatření pomáhají účelně organizovat a využívat půdní fond, rozmisťovat zemědělskou výrobu a racionálně využívat mechanizaci. Vztahují se k období let 1949 až 1960 (JONÁŠ A KOL., 1990).

HTÚP jsou často nazývána technicko-hospodářská opatření, jejichž výsledkem je scelení družstevní zemědělské půdy do velkých celků – honů. Hospodářsko-technické úpravy pozemků však mají daleko širší význam. Při HTÚP chceme:

1. Scelit veškerou zemědělskou půdu do velkých celků.
2. Sestavit vhodný osevní postup podle zásad moderní agrotechniky.
3. Upravit, případně vystavět nové účelné cesty a zrušit staré, neúčelné cesty.
4. Plánovat plochy určené pro společné účely (společná zařízení).
5. Určit plochy vhodné pro zastavovací plány obce a pro zemědělské objekty (NOVÁK, 1956).

V roce 1952 vydala vláda usnesení s názvem „**Směrnice k provádění hospodářsko-technických úprav**“ (HTÚP). Potom v roce 1955 vyšlo vládní nařízení č. 47/1955 Sb. *o opatření v oboru HTÚP*. Prováděcí vyhlášku vydalo ministerstvo zemědělství pod č. 212/1955 Sb. Tyto právní normy se pak staly na dlouhá léta právním rámcem pro provádění pozemkových úprav. Brzy po vzniku JZD bylo raženo politické heslo „**rozorání mezi**“. Toto prvotní scelování lze hodnotit jako částečně pozitivní, neboť přineslo rychlé odstranění nevhodného uspořádání půdního fondu (roztříštěnost, nevhodné tvary pozemků apod.), které by při normálním průběhu scelovacích prací (při respektování soukromého vlastnictví)

bylo podstatně pomalejší. Docházelo přitom ovšem k necitlivým zásahům do krajiny, neboť řada mezí, tzv. vysokých mezí, měla význam technický a hospodářský. Pozdější projekty HTÚP na grandiózní přetváření přírody byly spíše škodlivé (MARŠÍKOVÁ, MARŠÍK, 2007).

4.4.1 Jak se prováděly HTÚP

Každý účastník scelování zůstává dále knihovním majitelem, i když dostane k obhospodařování jiný pozemek. Proto má být náhradní pozemek co do velikosti i bonity přibližně stejný jako původní. Není-li to možné, je třeba uhradit majiteli pozemku rozdíl. Prakticky se tyto případy řeší tak, že lepší bonita je vyvážena menší plochou, horší bonita větší plochou a naopak rozdíl ve velikosti pozemků se upravují bonitou. Nezapomínejme však, že na větší ploše horší bonity, ačkoliv získáme stejný výnos (jako na dobrém poli o menší ploše) zvýší se nám podstatně výrobní náklady. Směny pozemků jsou tedy omezeny ekonomickými ukazateli. (Za horší bonitu lze považovat bonitu vzniklou nesprávným obhospodařováním půdy – například špatným vyhnojením.) (NOVÁK, 1956).

4.4.2 Technická opatření HTÚP

Podle Nováka (1956) se před uskutečněním HTÚP musí techničtí pracovníci Agroprojektu seznámit s terénem a prostudovat mapu obce. Na průzkumu se nemá nikdy šetřit časem, neboť důkladný průzkum značně zrychlí a zkvalitní provedení HTÚP. Je správné, jestliže technik v doprovodu zemědělce, dobře obeznámeného se všemi zemědělskými poměry v obci, zjistí v terénu tak zvané přirozené hranice, tj. silnice, železnice, vodoteče, cesty, vysoké terénní překážky, rozhraní rolí, luk, hranice lesů, chmelnic, polních sadů apod. Po zjištění v terénu označí si technik takto nalezené přirozené hranice do mapy. Přirozenými hranicemi nemusí být běžné polní cesty, stavební parcely, úvozy a kultury, které budou vbrzku zrušeny. I tyto „hranice“ je však třeba vyznačit v příruční mapě. (Tyto mapy bývají na MNV anebo je možné získat je prostřednictvím ONV nebo KNV v příslušných státních prodejnách. Bývají to takzvané státní mapy v měřítku 1:5000).

Do mapy je třeba zakreslit především meze na svazích a stráních, které zabraňují splavu ornice a jejichž odstranění by bylo hrubým agrotechnickým omylem (NOVÁK, 1956).

Po tomto průzkumu je třeba zjistit rozsah orné a jiné zemědělské půdy a přesvědčit se o jakosti ornice (NOVÁK, 1956).

Po těchto přípravách rozdělí technici družstevní půdu na ornou, luční a pastevní podle předem zjištěných ukazatelů a specializace JZD. Zároveň se s družstevníky dohodnou, která pole se scelí, kde se zruší meze, kde se vybudují cest apod. (NOVÁK, 1956).

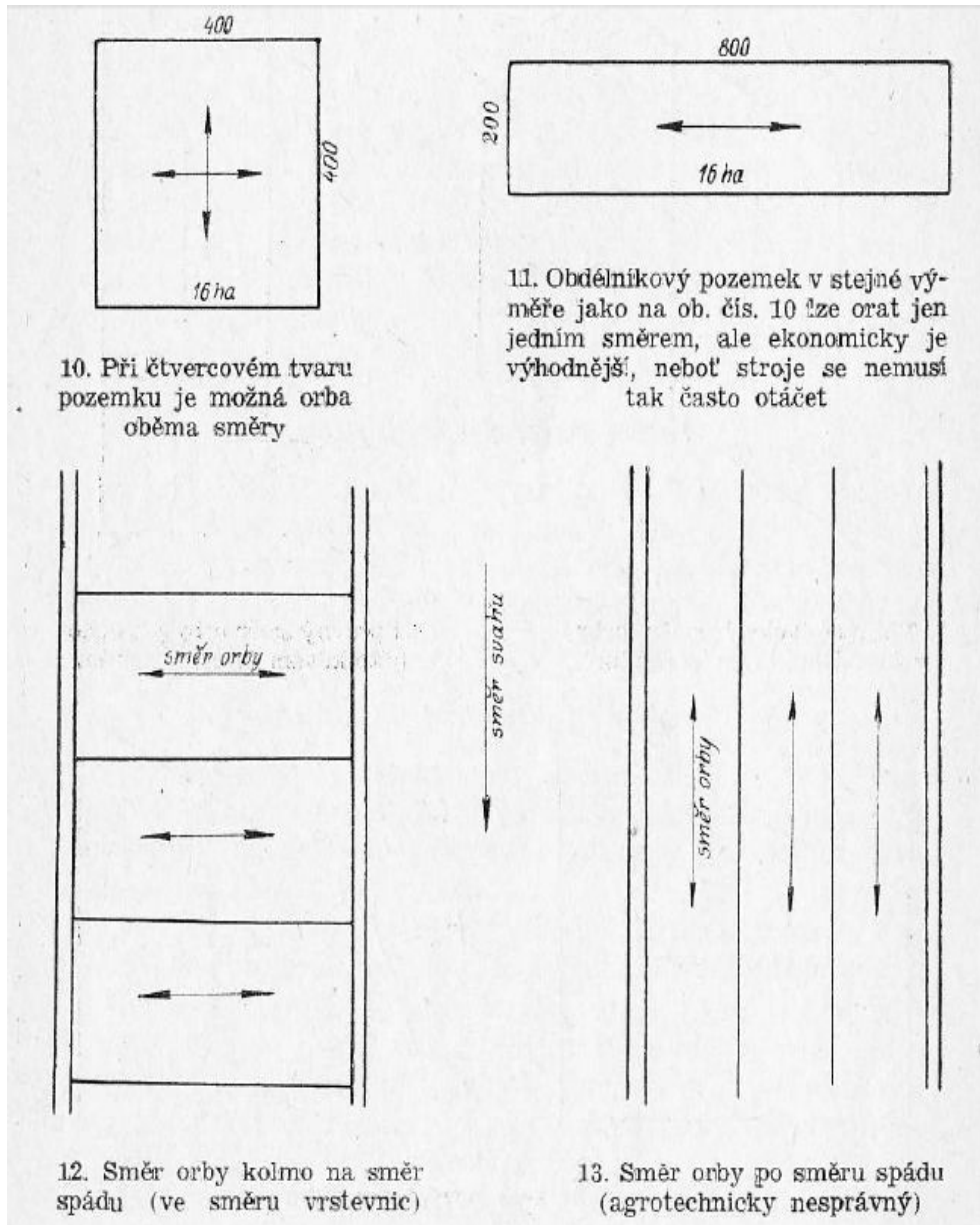
4.4.3 Velikost honů

Podle Nováka (1956) je nejvhodnější velikost asi kolem 50 ha. Při dělení honu na lány snažíme se nedělat je menší než 5 ha. (Velikost honů je závislá jak na výměře scelované půdy, tak i na voleném osevním postupu.) Hony musí být pokud možno stejně velké, aby každým rokem byl zachován stejný poměr obilnin, okopanin atd.

4.4.4 Tvary pozemků v HTÚP

Nejvýhodnějším tvarem je tvar obdélníka nebo tvar jemu blízký, aby souvratě byly co nejmenší v poměru k celkové výměře honů. Za nejvhodnější lze považovat obdélník o poměru stran 1:4 až 1:12. Volba závisí na místních poměrech a velikosti honů (NOVÁK, 1956).

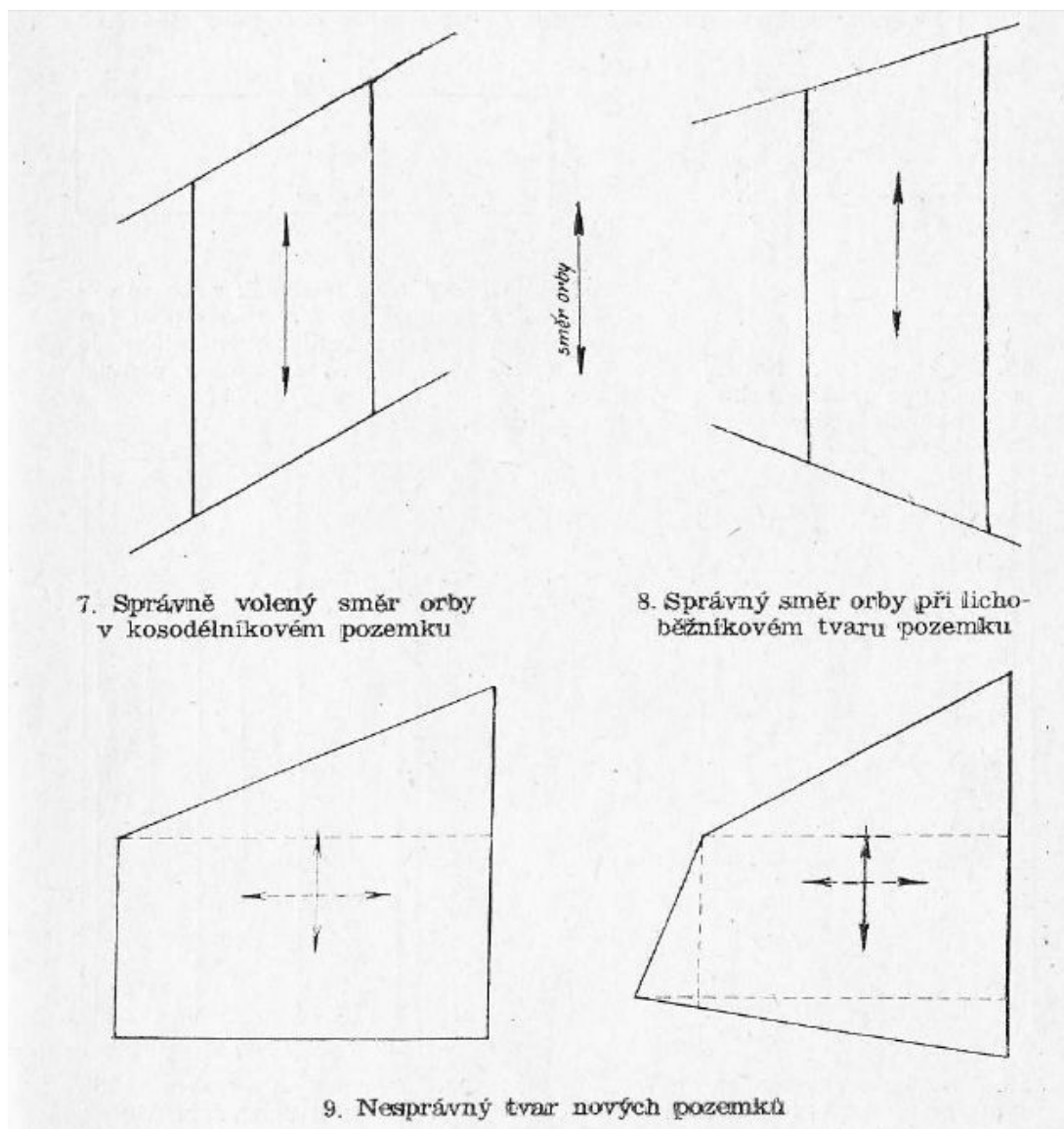
Tvary a velikost honů závisí často nejen na terénních překážkách, ale i na bonitě půd. Každý hon by měl mít jen jednu bonitu (jen jednu třídu). Mnohdy to není prakticky možné a je proto nutné připustit, aby v každém honu byly zahrnuty bonity sobě poměrně blízké. Protikladné bonity v jednom honu způsobují značné potíže (nestejná doba zralosti půd, při orbě a setí, rozdílný obsah živin a tím značné obtíže v plném a rovnoměrném vyhnojení, různá výhřevnost půd, různá schopnost přijímat a udržet vláhu a konečně i značná různost v době zralosti plodin). Zároveň je třeba přihlížet k tvaru pozemku a ke sklonům pozemku. Není správné spojovat do honu pozemky v rovině a se značnějšími sklony nebo dokonce spojit vrch, svah a údolí do jednoho honu. Stejně tak není správné vytvářet hony tak, že se severní svah spojuje se svahem jižním a podobně (NOVÁK, 1956).



Obr. 2. Ukazuje správný tvar a orbu pozemků v HTÚP (NOVÁK, 1956).

Podle Nováka (1956) je při scelování čistě družstevní půdy třeba vyhledat vhodné plochy na celém katastru obce tak, aby každý hon vyhovoval tvarem a přibližnou bonitou. Není nutné, aby jednotlivé hony byly v těsném vzájemném sousedství.

Při hospodářsko-technické úpravě pozemků pro celý katastr je třeba rozdělit veškerou půdu do vhodných celků podle již uvedených kritérií a vytvořit nové cesty směřující nejkratší cestou k vesnici (NOVÁK, 1956).



Obr. 3. Správný směr orby a nesprávné tvary pozemků v HTÚP (NOVÁK, 1956).

U majitelů pozemků – nedružstevníků, kteří mají malý pozemek nebo několik menších pozemků, postupujeme tak, že v katastru vyhledáme trať, do níž všechny tyto drobné, nedružstevní pozemky uložíme přibližně podle původní bonity (NOVÁK, 1956).

4.4.5 Řešení cestní sítě v HTÚP

Navrženou síť cest (náčrtek, v němž jsou cesty vyznačeny jednoduchou čarou) projednají technici s místní komisí, po případě i se zástupci MNV sousedních obcí, silnic nebo železnic (pojezdy a přejezdy kolejí) (NOVÁK, 1956).

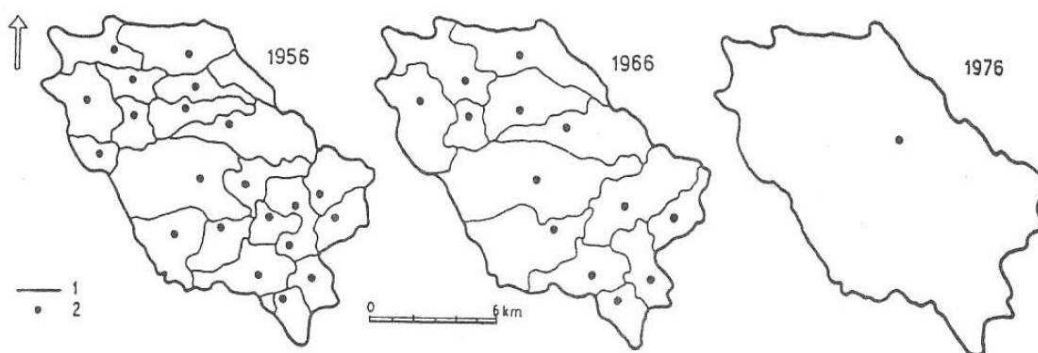
Nové cesty mají být nejméně 5 m široké (hlavní 6 až 7 m), aby traktory s valníky a kombajny měly snadnou cestu na pole a z pole. Pro stavbu cest jsou STS vybaveny speciálními stroji (NOVÁK, 1956).

4.4.6 Etapy hospodářsko-technických úprav pozemků v Československu

Podle Jonáše a kolektivu (1990) můžeme vývoj socialistického zemědělství od roku 1949 do roku 1989 rozdělit do tří etap:

První etapu tvoří období zakládání JZD a postupného rozšiřování členské a půdní základny. Proces združstevňování rychle pokračoval, takže koncem 50. let byla socializace vesnice prakticky ukončena. Družstva v té době hospodařila průměrně na ploše asi 300 až 400 ha zemědělské půdy. V této první etapě socializace se zpracovávaly tzv. **jednoduché projekty HTÚP**, které řešily hospodářský obvod zemědělského podniku zpravidla jen směny pozemků přespolní držby, dále řešily scelení pozemků do bloků a honů v rámci tehdejších přirozených nebo umělých překážek za účelem využití mechanizačních prostředků a zavedení společných osevních postupů, přidělení záhumenků a vybilancování půdní držby.

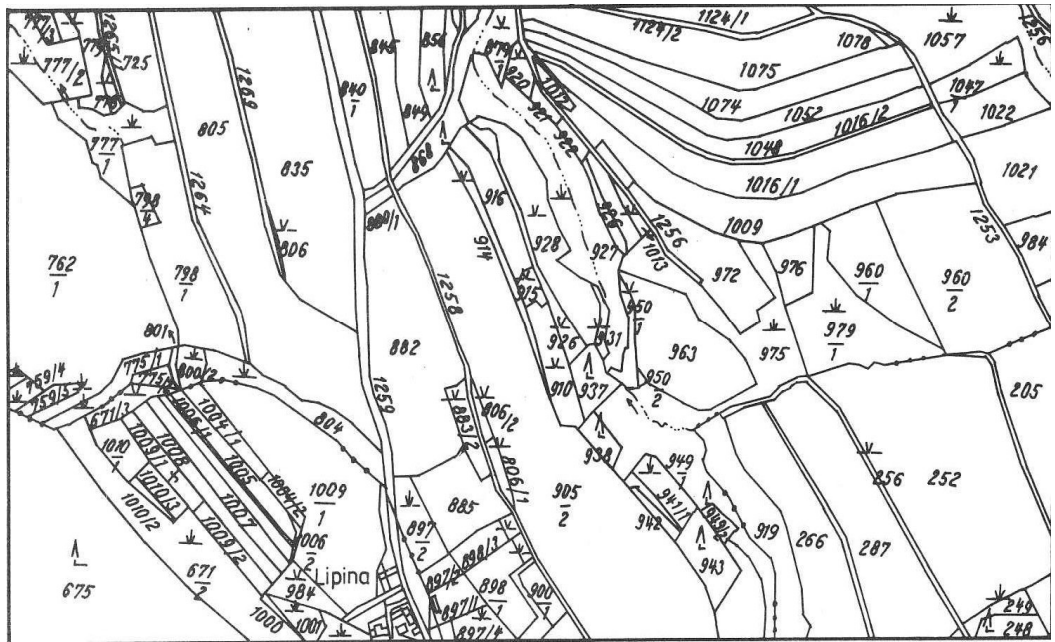
Počátkem 60. let se dostávaly zemědělské podniky do další, **druhé etapy** svého vývoje. Družstva se slučovala do větších celků, vytvářelo se nové organizační uspořádání státních statků a postupně se *konsolidoval* a stabilizoval půdní fond zemědělských podniků (obr. 4.).



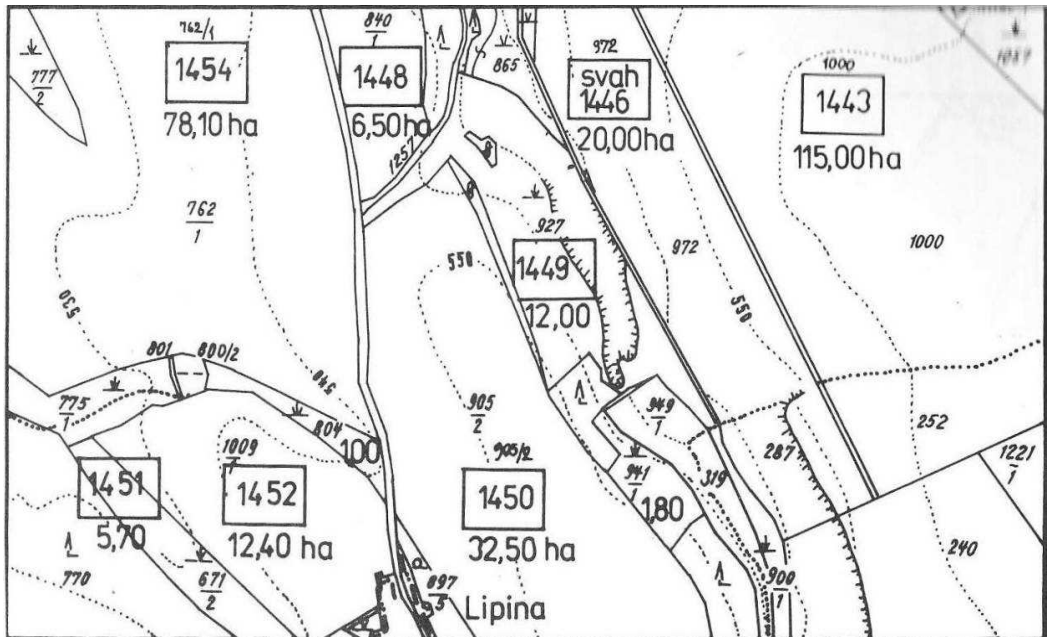
Obr. 4. Slučování zemědělských podniků: 1 – hranice zemědělských podniků, 2 – sídlo podniků; v roce 1956 – 21 podniků průměrné velikosti 414 ha, v roce 1966 – 13 podniků průměrné velikosti 672 ha, v roce 1976 – 1 podnik velikosti 8 738 ha (JONÁŠ A KOL. 1990).

Družstva se slučovala do větších půdních celků pro plné využití těžkých mechanizačních prostředků, dosažení vyšší koncentrace výroby a uplatňování její účelné specializace. Byla to zároveň cesta ke zvyšování intenzity výroby a produktivity práce využíváním nové techniky a pokrokové technologie. Sloučená družstva v té době obhospodařovala výměru asi 800 až 1000 ha zemědělské půdy. V této etapě se zpracovávaly tzv. **souhrnné projekty pozemkových úprav** pro sloučené a konsolidované zemědělské podniky. Úkolem souhrnných pozemkových úprav bylo vymezení hospodářského obvodu podle přírodních a ekonomických podmínek a organizování a provozní uspořádání půdního fondu z hlediska jeho plného využití pro zemědělskou výrobu i z hlediska ochrany a zúrodnění zemědělské půdy. Tyto souhrnné projekty tvořily celý komplex technických, agronomických, vodohospodářských, organizačních a ekonomických opatření, v jehož rámci se s novou organizací půdního fondu řešila zemědělská doprava návrhem nových nebo rekonstrukcí dosavadních polních cest, vodohospodářská opatření včetně zúrodnovacích opatření aj. Zpracování souhrnného projektu pozemkových úprav v celém rozsahu a komplexnosti předkládalo úzkou spolupráci odborníků více profesí podle místních podmínek daného území (Obr. 5. a 6.) (JONÁŠ A KOL., 1990).

Třetí etapa byla charakterizována mohutným rozvojem výrobních sil. Vědeckotechnický pokrok hlouběji pronikl do zemědělské výroby. Zemědělství bylo vybavováno stále modernější a výkonnější technikou, nové stroje výrazně ovlivnily proces koncentrace a specializace v rostlinné i živočišné výrobě, vynutily si novou organizaci půdního fondu a měnily velikost půdních celků i celých zemědělských podniků. Byly zpracovány **okresní studie koncentrace, specializace a kooperace zemědělské výroby**, provedeny předběžné výběry staveníšť pro živočišnou výrobu a zpracovány **generely pozemkových úprav** pro kooperační seskupení. Na generely navázaly projekty **souhrnných pozemkových úprav (SPÚ)**, zpracované podle zvláštní metodiky (JONÁŠ A KOL., 1990).



Obr. 5. Změna zemědělské krajiny (stav v roce 1958) (JONÁŠ A KOL., 1990)

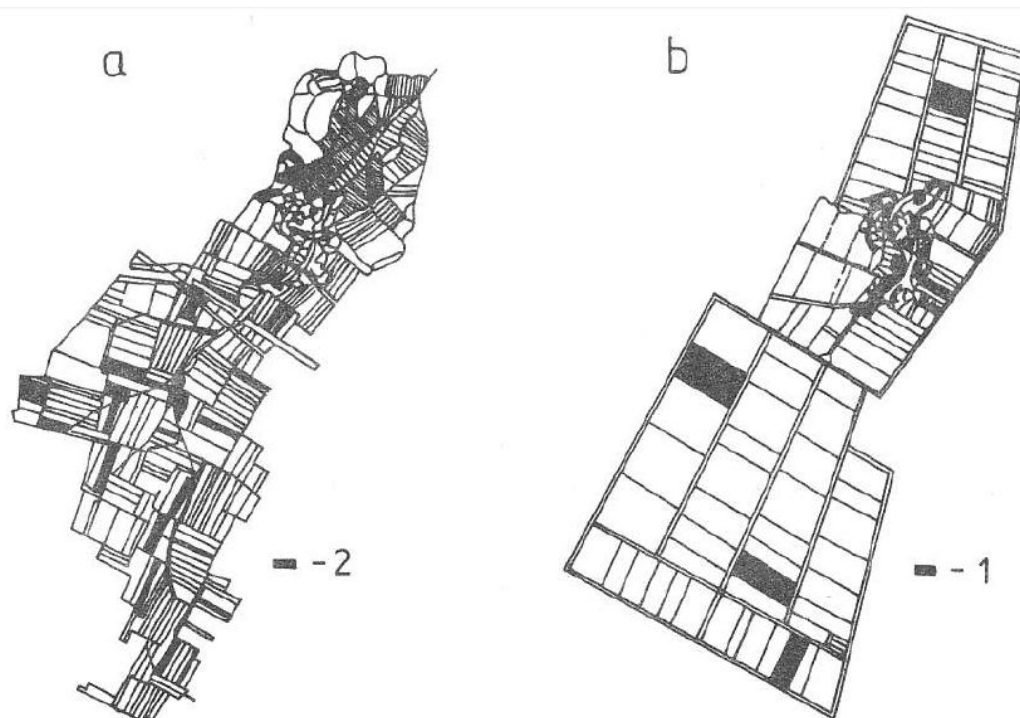


Obr. 6. Změna zemědělské krajiny (stav v roce 1980) (JONÁŠ A KOL., 1990)

4.4.7 Formy provádění pozemkových úprav v době HTÚP

a. Jednoduchý projekt HTÚP

Podle Jonáše a kolektivu (1990) se **jednoduchý projekt hospodářsko-technické úpravy pozemků (HTÚP)** zpracovával v obci, ve které bylo založeno JZD a kde družstevníci po rozorání mezí řešili na společné hospodaření a zavedli společný osev a dále tam, kde nastaly změny v členské základně JZD (půdní). Podobně tomu bylo i na státních statcích, pokud nebyla ustálená půdní držba (Obr. 7.)

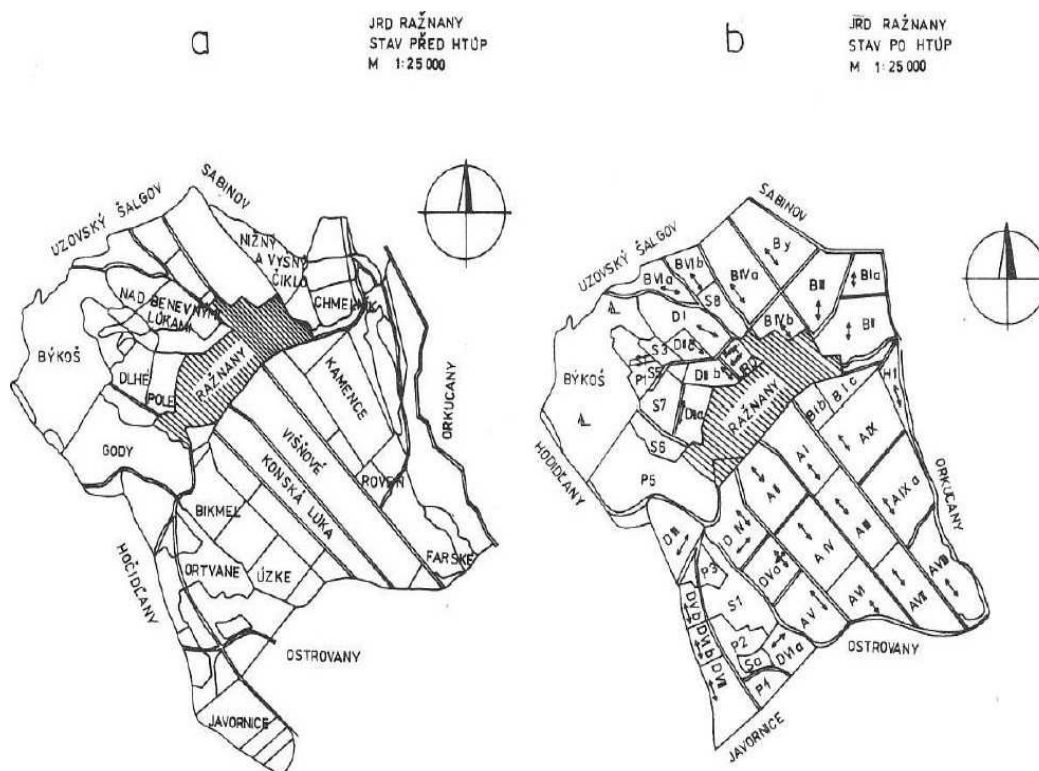


Obr. 7. Scelování pozemků v období konsolidace: a – stav před scelením, 2 – zemědělský podnik s výměrou 12,33 ha má pozemky rozptýlené a rozdrobené do 32 parcel, b – stav po scelení (scelené pozemky zemědělského podniku) (JONÁŠ A KOL., 1990).

Cílem tohoto projektu **bylo odstranit rozdrobenost pozemkové držby** a vytvořit větší pozemkové celky v rámci původní sítě polních cest a vodohospodářsko-melioračních zařízení a umožnit tak společné obdělávání půdy. Přitom bylo nutné vyřešit rovněž náhradní využívání pozemků existujícího soukromého sektoru v rámci zákonem stanovených odchylek v bonitě, kultuře, výměře, vzdálenosti a hospodářském stavu (JONÁŠ A KOL., 1990).

b. Souhrnný projekt HTÚP

Souhrnné projekty HTÚP se začaly zpracovávat už po roce 1958 **pro JZD politicky, hospodářsky a organizačně pevná**, s ustálenou členskou a půdní základnou a pro státní statky s ustálenou držbou, kde byl již známý směr výroby (Obr.8.) (JONÁŠ A KOL., 1990).



Obr. 8. Mapová část v souhrnném projektu pozemkových úprav: a – stav před organizací půdního fondu, b – stav po organizaci půdního fondu: A, B, D – označení honů, H – mimohonová půda, P – označení bloku pastvin, S – označení bloku sadů, <-> - směr orby (JONÁŠ A KOL., 1990).

Podle Jonáše a kolektivu (1990) bylo **cílem** projektu účelně **vymezit hospodářský obvod zemědělského podniku** a v něm provozně a organizačně uspořádat půdní fond progresivním způsobem jak z hlediska jeho plného využití pro zemědělskou výrobu, tak i z hlediska ochrany a zúrodnění zemědělské půdy a vytvořit tak předpoklady pro uplatnění správné soustavy hospodaření v zájmu trvalého rozvoje zemědělské výroby.

Dle Jonáše a kolektivu (1990) se zpracování S-HTÚP členilo na **práce přípravné, průzkumné a projekční**. V rámci přípravných prací byly shromážděny podklady

agronomického, technického a ekonomického charakteru. Průzkumné práce zahrnovaly prověření získaných podkladů a podrobný terénní průzkum. Předmětem průzkumu je:

- ověření podkladů evidence nemovitostí;
- organizace půdního fondu;
- zemědělská výroba;
- opatření pro zúrodnění půdy.

c. Generel pozemkových úprav (GPÚ)

V rámci projekčních prací byl dříve zpracován generel pozemkových úprav podle pracovního pokynu *MZVž ČSR* z března 1973, který následně **řešil organizaci půdního fondu**. Vycházelo se z výrobního zaměření zemědělského podniku, určovaného místními **přírodními podmínkami** (půdními, klimatickými, terénními aj.) a **hospodářskými podmínkami** (výrobními, odbytovými) s přihlédnutím k úkolům státního plánu. Přitom předpokládaným podkladem byl zpracovaný plán rozvoje zemědělské výroby okresu a schválený plán organizačně hospodářského rozvoje zemědělského podniku. Hospodářský obvod tvořila výměra zemědělského podniku včetně záhumenků v jednotlivých katastrálních územích obcí sloučených do jednoho JZD, upravená o přírůstky a úbytky nekatastrálních pozemků. Generel **byl zpracován ve více variantách**; výsledná varianta byla odsouhlasena v průběhu projekčních prací při místním šetření se všemi výbory, okresní zemědělskou správou a zemědělským odborem příslušného ONV (JONÁŠ A KOL., 1990).

Podle Jonáše a kolektivu (1990) umožňoval schválený generel **zahájení prací na podrobném projektu HTÚP**. Jeho obsahem byl především definitivní návrh organizace půdního fondu, řešený tak, aby byly utvořeny velké pozemkové celky vhodného tvaru, dopravně i mechanizačně přístupné při odstranění roztržitosti kultur a současném dodržení zásad protierozní ochrany půdy. **Dále se zpracovával:**

- návrh cestní sítě s klasifikací cest a jejich úpravy (zpevnění, odvodnění aj.);
- navrhovaly se odvodňovací příkopy a potřebná protierozní opatření;
- stanovila se potřeba rekultivací, odvodnění nebo závlah.

Sít' cest a příkopy prakticky **ohraničovaly pozemky**, z kterých byly pro zajištění výroby sestaveny hony osevních postupů, a rovněž rozdělávaly i jednotlivé kultury.

V potřebné míře se **umísťovaly náhradní pozemky** pro soukromý sektor a ostatní uživatele, určily se **vhodné plochy pro založení remízku** a vyčlenila se mimohonová půda, která měla být perspektivně určena k jiným účelům než výrobním. Plochy pro záhumenky se vyzemily jako celek a jejich vlastní rozdělení bylo již záležitostí JZD (JONÁŠ A KOL., 1990).

Souhrnné projekty HTÚP (S-HTÚP) podle metodiky z roku 1962, upřednostněné v roce 1966, byly zpracovány a uskutečněny v mnoha JZD i státních statcích. Jejich realizace byla zpravidla omezena na obvod jednoho zemědělského podniku. Byla zahájena postupná intenzifikace zemědělské výroby, které však přestal brzy tento způsob vyhovovat, a proto v roce 1970 a dalších letech si rozvoj koncentrace a specializace v zemědělských podnicích vyžádal nové **metodické řešení pozemkových úprav** (JONÁŠ A KOL., 1990).

d. Projekty souhrnných pozemkových úprav

Závěry XIV. Sjezdu KSČ v roce 1971 formulovaly program postupné **přestavby našeho socialistického zemědělství** dalším **upevňováním výrobně ekonomických vztahů**, tj. především koncentrace, specializace a kooperace zemědělské výroby, které sjezd označil za politicky a hospodářsky významný úkol tohoto období (JONÁŠ A KOL., 1990).

Podle Jonáše a kolektivu (1990) usměrnily projektování a realizaci pozemkových úprav **Pokyny pro přípravu a schvalování projektů pozemkových úprav** z hlediska jejich vlivu na krajinné prostředí, vydané v roce 1975 až 1976, zákon č. 75/1976 Sb. *O ochraně zemědělského půdního fondu* (zejména ustanovení o povolování změn kultur) a ustanovení zákona č. 123/1975 Sb. *o využívání půdy a dalšího zemědělského majetku k zajištění výroby*, který reguluje zajištění výroby i na drobných a rozptýlených pozemcích.

Období od roku 1976 přináší v pozemkových úpravách určité **odlišnosti mezi ČSR a SSR**, což je způsobeno rozdílným přístupem ke koncentraci a kooperaci rozdílným stupněm projekční připravenosti v obou národních republikách. Projevilo se to v samostatně zpracovávaných metodických postupech (JONÁŠ A KOL., 1990).

Cíl projektů souhrnných pozemkových úprav je však stejný, tj. řešit v krajině podmínky pro **rozvoj zemědělské výroby**. V projektech souhrnných pozemkových úprav se věnuje zvýšená pozornost **protierozní ochraně zemědělské půdy**,

problémům **péče o životní prostředí člověka** a nevýrobním funkcím zemědělské krajiny (JONÁŠ A KOL., 1990).

5. Období po roce 1990

Bezprostředně po listopadových událostech v roce 1989 se rozvinula politická diskuse o nutnosti **nápravy majetkových křivd**, ke kterým došlo v období po roce 1948. K velkému rozsahu těchto křivd došlo právě v zemědělství a lesnictví, a to již při samotné socializaci, nebo i později, kdy cílem tehdejšího režimu bylo družstevní nebo státní vlastnictví výrobních prostředků, včetně půdy (BURIAN A KOL., 2001)

Zemědělský a lesní majetek, odebraný vlastníkům po únoru 1948 zestátněním, či zabavený rozhodnutími socialistických soudů, nebo „dobrovolně-nuceně“ sdružený do společného užívání v JZD měl být vrácen původním vlastníkům. Hledaly se cesty, jak toto rozhodnutí co nejrychleji uvést do praxe. V dlouhých a urputných diskuzích vznikl federální zákon č. 229/1991 Sb., známý jako „zákon o půdě“. Ten vymezil rozsah působnosti, specifikoval oprávněné a povinné osoby, stanovil postup a lhůty k uplatnění nároků a náhrady za nevydaný majetek (BURIAN A KOL., 2001)

Původní pozemky, které byly v soukromém vlastnictví a byly před rokem 1950 soukromě obhospodařovány, již v přírodě neexistovaly. Byly v letech 1950 – 89 při různých pozemkových úpravách sceleny. Bylo tedy nutno přijmout zákonná opatření, která by umožňovala soukromé hospodaření na pozemcích o nárokované výměře (MARŠÍKOVÁ, MARŠÍK, 2007).

5.1 Vznik pozemkových úřadů

Restitučním předpisem pro oblast zemědělského a lesního majetku se stal zákon č. 229/1991 Sb., který nabyl účinnosti 24. června 1991. Tento zákon nejenom stanovil postupy odčinění majetkových křivd v zemědělství a po desetiletích opět navrátil obsah pojmu vlastnictví, ale zcela nově i definoval nové státní orgány, které budou naplňování zákona v oblasti nápravy majetkových křivd (restitucí) a pozemkových úprav zajišťovat. Těmito orgány se staly **pozemkové úřady**, jejichž soustava a činnosti byly následně stanoveny zákonem č. 284/1991 Sb., *o pozemkových úpravách a pozemkových úřadech s činností k 15. červenci 1991*. Po tomto datu bylo zřízeno 73 pozemkových úřadů, jako samostatné odbory při magistrátech hlavního města Prahy a měst Brna, Plzně a Ostravy. Nadřízeným orgánem se ze zákona stal **Ústřední pozemkový úřad**, který je součástí Ministerstva zemědělství (BURIAN A KOL., 2001).

Přijatý zákon č. 284/1991 Sb. *o pozemkových úpravách a pozemkových úřadech* zařadil pozemkové úřady jako samostatné referáty okresních úřadů s náplní práce zákonem stanovenou. Průměrné **počty pracovníků** byly stanoveny **na 5**, což se v zápětí ukázalo jako zcela nedostatečné. Ještě před vznikem pozemkových úřadů byly na okresní úřady a k soudům podány stovky žádostí o restituce a o pozemkové úpravy. Po dalších změnách souvisejících zákonů nastává rychlý rozpad JZD a státních statků. Prudce narůstá počet žádostí o pozemkové úpravy. Takovému náporu nemohlo čelit několik málo pracovníků pozemkových úřadů, nadto bez potřebné techniky. Vzniklou kritickou situaci bylo nutné okamžitě řešit. Tehdejší Asociace přednostů OkÚ proto sestavila **delegaci pro jednání s vládou ČR o nutném personálním a technickém dovybavení pozemkových úřadů**. Jednání delegace bylo úspěšné, pozemkové úřady byly **posíleny celkem o 400 pracovníků** (tj. o 5 na okres) a 1,2 mil. Kč na okres pro technické dovybavení (BURIAN A KOL., 2001).

5.2 Restituce majetku

Podle Krause a kolektivu (2005) se rozumí restitucí **navracení, navrácení majetku původním majitelům**.

Dnem 24. června 1991 nabyl účinnosti zákon č. 229/1991 Sb., *o úpravě vlastnických vztahů k půdě a jinému zemědělskému majetku*. Jeho podstatnou součástí jsou ustanovení upravující restituci majetku a tedy ve svých důsledcích také privatizaci majetku ve vlastnictví státu, jeho převod do vlastnictví fyzických osob. Stejná úprava platí i v případě, že majetek přešel v době od 25. února 1948 do 1. ledna 1990 na jiné právnické osoby, zejména na zemědělská družstva (PLÍVA, 1991).

Restituční zákon se vztahoval na ty pozemky a jiný majetek, které byly občanům Československé republiky odňaty po 28. únoru 1948 na základě např. soudního procesu (i když často politicky inscenovaného) nebo jiných administrativních opatření (MARŠÍKOVÁ, MARŠÍK, 2007).

Podle Tretery (1993) bylo zákonem č. 298/1990 Sb. ke dni 19. 7. 1990 vráceno reholním řádům a kongregacím asi 70 objektů z celkového počtu přibližně 900 uloupených budov. Druhá etapa, navrácení dalších 198 budov, byla ukončena v červenci 1991 přijetím zákona č. 228/1991 Sb.

Po vzniku České republiky k 1. 1. 1993 nenastaly v konfesním právu žádné podstatné změny. Na rozdíl od Slovenska zůstala v českých zemích nadále otevřena otázka restituce majetku, zejména pozemkového, zabaveného církvím od února 1948. Jen v případě majetku židovských obcí byla sjednána náprava zákonem č. 212/2001 Sb., o zmírnění některých majetkových křivd způsobených holocaustem (TRETERA, 2002).

5.3 Formy provádění pozemkových úprav po roce 1990

Formy pozemkových úprav definuje zákon č. 139/2002 Sb. v § 4. Mají podstatný vliv na náležitosti zpracování pozemkových úprav, na jejich rozsah, finanční náročnost a způsob zahajování řízení a rozhodování v něm (DOLEŽAL A KOL., 2010).

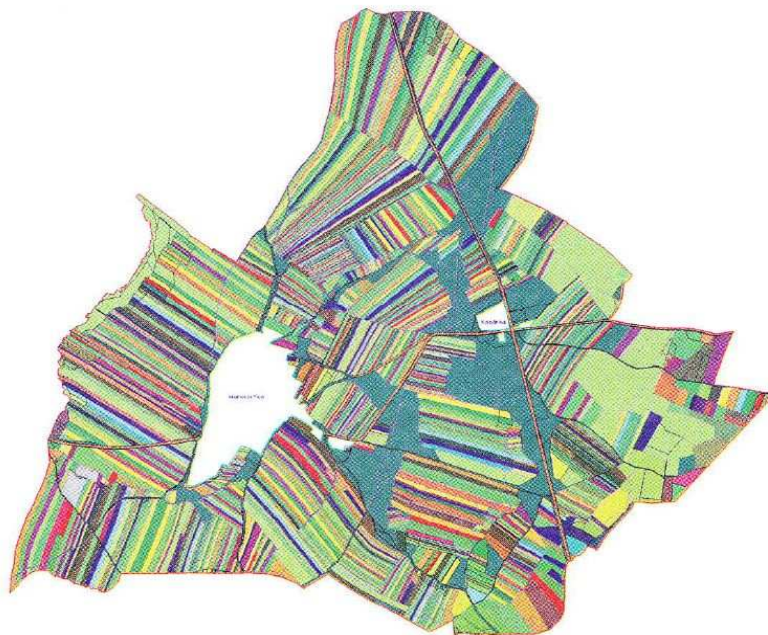
5.3.1 Jednoduché pozemkové úpravy (JPÚ)

Jedná se o účelové řešení s omezeným rozsahem (část určitého katastrálního území, vyřešení přídělů, apod.). Zahajují se nejčastěji za účelem vyřešení pouze některých hospodářských potřeb (například urychlené scelení pozemků, zpřístupnění pozemků) nebo určitých ekologických potřeb v krajině (například lokální protierozní nebo protipovodňové opatření) nebo když se pozemkové úpravy mají týkat jen části katastrálního území (např. v důsledku stavební činnosti). V tomto případě může PÚ upravit náležitosti návrhu a provádění pozemkových úprav odlišně, než stanoví vyhláška. JPÚ lze provést i upřesnění nebo rekonstrukci přídělů půdy přidělené ve smyslu dekretů prezidenta republiky č. 12/1945 Sb. a č. 28/1945 Sb. a zákonů č. 142/1947 Sb. a č. 46/1948 Sb. V tomto případě lze také po projednání s katastrálním úřadem postupovat přiměřeně v některých paragrafech zákona č. 139/2002 Sb. (DOLEŽAL A KOL., 2010)

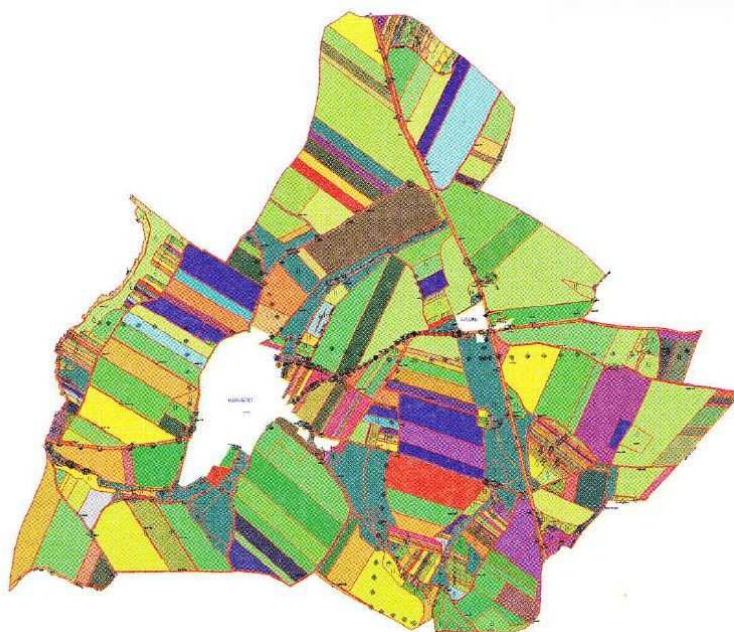
5.3.2 Komplexní pozemkové úpravy (KPÚ)

Tato forma už ze svého titulu vyjadřuje, že řešení bude komplexní, nikoliv jednoúčelové. Jejich rozsah bude širší a náročnost jejich zpracování bude rozhodně vyšší. Jejich rozsah musí splňovat veškeré náležitosti definované zákonem a zvláštním právním předpisem, kterým je vyhláška č. 545/2002 Sb. o postupu při

provádění *pozemkových úprav a náležitostech návrhu pozemkových úprav* (DOLEŽAL A KOL., 2010).



Obr. 9. Původní uspořádání pozemků před komplexní pozemkovou úpravou v k. ú. Markvartice, okres Jihlava (BURIAN A KOL., 2001).



Obr. 10. Nové uspořádání pozemků po komplexní pozemkové úpravě v k. ú. Markvartice, okres Jihlava (BURIAN A KOL., 2001).

5.4 Zákon č. 139/2002 Sb., o pozemkových úpravách a pozemkových úřadech

Zákon upravuje řízení o pozemkových úpravách, soustavu a působnost pozemkových úřadů (Zák. č. 139/2002 Sb.).

5.4.1 Pojem pozemkové úpravy

Pozemkovými úpravami se ve veřejném zájmu prostorově a funkčně uspořádávají pozemky, scelují se nebo se dělí a zabezpečuje se jimi přístupnost a využití pozemků a vyrovnání jejich hranic tak, aby se vytvořily podmínky pro racionální hospodaření vlastníků půdy. V těchto souvislostech se k nim uspořádávají vlastnická práva a s nimi související věcná břemena. Současně se jimi zajišťují podmínky pro zlepšení životního prostředí, ochranu a zúrodnění půdního fondu, vodní hospodářství a zvýšení ekologické stability krajiny. Výsledky pozemkových úprav slouží pro obnovu katastrálního operátu a jako závazný podklad pro územní plánování (Zák. č. 139/2002 Sb.).

5.4.2 Předmět a obvod pozemkových úprav (ObPÚ)

Předmětem pozemkových úprav jsou všechny pozemky v ObPÚ bez ohledu na dosavadní způsob využívání a existující vlastnické a užívací vztahy k nim (Zák. č. 139/2002 Sb.).

Obvod pozemkových úprav je území dotčené pozemkovými úpravami, které je tvořeno jedním nebo více celky v jednom katastrálním území (Zák. č. 139/2002 Sb.).

Pozemky určené pro těžbu vyhrazených nerostů na základě stanoveného dobývacího prostoru, pozemky určené pro obranu státu, pozemky zastavěné stavbou ve vlastnictví státu, pozemky vodních toků a pozemky chráněné podle zvláštních předpisů lze řešit v PÚ jen se souhlasem jejich vlastníka a příslušného správního úřadu (Zák. č. 139/2002 Sb.).

Zvláštní pozornost je třeba věnovat pozemkům ve vlastnictví státu, které jsou ve správě Pozemkového fondu České republiky a jejichž původním vlastníkem byly církve, náboženské řády a kongregace. Tyto pozemky se vedou a řeší odděleně od ostatní půdy ve vlastnictví státu. Nesmí se použít na společná zařízení, lze však

s nimi nakládat ve smyslu ustanovení § 2 zákona č. 139/2002 Sb. (DOLEŽAL A KOL., 2010)

5.4.3 Účastníci řízení při pozemkových úpravách

Účastníky řízení o pozemkových úpravách jsou:

- a) **vlastníci pozemků**, kteří jsou dotčeni řešením v pozemkových úpravách a fyzické a právnické osoby, jejichž vlastnická nebo jiná věcná práva k pozemkům mohou být řešením pozemkových úprav přímo dotčena;
- b) **stavebník**, je-li provedení pozemkových úprav vyvoláno v důsledku stavební činnosti;
- c) **obce**, v jejichž územním obvodu jsou pozemky zahrnuté do ObPÚ (Zák. č. 139/2002 Sb.).

5.4.4 Úvodní jednání a sbor zástupců

Vlastníci pozemků řešených v pozemkových úpravách si zvolí na dobu provádění PÚ sbor zástupců, který zastupuje vlastníky v rozsahu činností uvedených v odstavci 8, popřípadě jedná za vlastníky na základě a v rozsahu jejich zplnomocnění. Sbor se volí po zahájení řízení o pozemkových úpravách na úvodním jednání (Zák. č. 139/2002 Sb.).

Členství ve sboru nesmí být odmítnuto vlastníkovi, jehož pozemky zahrnují alespoň 10% z výměry pozemků, na kterém budou prováděny PÚ, pokud o to požádá nejpozději v den konání volby sboru. Dalším nevoleným členem sboru je ředitel pozemkového úřadu nebo jím pověřený pracovník pozemkového úřadu a zástupce obce. Sbor volí ze svého středu předsedu, který svolává schůze sboru a řídí jejich jednání (Zák. č. 139/2002 Sb.).

Pozemkový úřad svolá úvodní jednání, na které pozve účastníky a další vlastníky pozemků v předpokládaném ObPÚ. Seznámí je s účelem, formou a předpokládaným ObPÚ. Na určení obvodu a formy PÚ se nevztahuje správní řád (Zák. č. 139/2002 Sb.).

5.4.5 Soupis a ocenění nároků vlastníků

Pozemkový úřad zabezpečí vypracování soupisu nároků vlastníků pozemků podle jejich ceny, vzdálenosti a druhu, a to včetně omezení vyplývajících ze zástavního

práva, předkupního práva, věcného břemene a nájemního vztahu na dobu určitou; u pozemků, které nevyžadují řešení ve smyslu ustanovení § 2, pozemkový úřad zabezpečí vypracování soupisu nároku jen podle výměry pozemků (Zák. č. 139/2002 Sb.).

5.4.6 Návrh pozemkových úprav

Pozemkový úřad zajistí odborné zpracování návrhu pozemkových úprav u zpracovatele nebo návrh, popřípadě jeho část v nezbytných případech sám zpracuje.

Zpracovatelem návrhu mohou být pouze fyzické osoby, které mají k této úřední činnosti oprávnění podle § 18 (Zák. č. 139/2002 Sb.).

Podkladem pro návrh komplexních pozemkových úprav je zaměření předmětů, které zůstanou obsahem souboru geodetických informací KN, i po ukončení pozemkových úprav a dalších polohopisných prvků potřebných pro zpracování návrhu pozemkových úprav, s geometrickým základem a přesností podle zvláštního právního předpisu, nejsou-li již se stejnou kvalitou geometricky a polohově určeny v KN (Zák. č. 139/2002 Sb.).

Pozemkový úřad předloží katastrálnímu úřadu seznam parcel, které jsou dotčeny pozemkovými úpravami, za účelem vyznačení zahájení pozemkových úprav v KN.

Návrhu nového uspořádání pozemků vlastníků předchází zpracování **plánu společných zařízení**, kterými jsou zejména:

- a) opatření sloužící k **zpřístupnění pozemků** jako polní nebo lesní cesty, mostky, propustky, brody, železniční přejezdy a podobně;
- b) **protierozní opatření** pro ochranu půdního fondu jako protierozní meze, průlehy, zasakovací pásy, záchytné příkopy, terasy, větrolamy, zatravnění, zalesnění a podobně;
- c) **vodohospodářská opatření** sloužící k neškodnému odvedení povrchových vod a ochraně území před záplavami jako nádrže, rybníky, úpravy toků, odvodnění, ochranné hráze, suché poldry a podobně;
- d) opatření k **ochraně a k tvorbě životního prostředí**, zvýšení ekologické stability jako místní územní systémy ekologické stability, doplnění, popřípadě odstranění zeleně a terénní úpravy a podobně (Zák. č. 139/2002 Sb.).

5.4.7 Přiměřenost kvality, výměry a vzdálenosti

Vlastníkům pozemků navrhne pozemkový úřad nové pozemky tak, aby odpovídaly jejich původním pozemkům přiměřeně cenou, výměrou, vzdáleností a podle možnosti i druhem pozemku (Zák. č. 139/2002 Sb.).

Cena je přiměřená, pokud není ve srovnání s původní cenou vyšší nebo nižší o více než 4%. Překročení kritéria ve prospěch vlastníka lze jen za předpokladu, že vlastník souhlasí s uhrazením rozdílu ceny přesahující toto kritérium; k přijetí částky, stanový její výše a lhůty k zaplacení je příslušný pozemkový úřad (Zák. č. 139/2002 Sb.).

Nově navrhované pozemky jsou v přiměřené **výměře**, pokud rozdíl výměry původních a navrhovaných pozemků nepřesahuje 10% výměry původních pozemků.

Nově navrhované pozemky jsou v přiměřené **vzdálenosti**, pokud rozdíl ve vzdálenosti původních a navrhovaných pozemků není vyšší nebo nižší než 20%. Vzdálenost se stanoví jako vážený aritmetický průměr vzdálenosti jednotlivých pozemků měřených vzdušnou čarou od původní zemědělské usedlosti (Zák. č. 139/2002 Sb.).

5.4.8 Rozhodnutí o pozemkových úpravách

Pozemkový úřad oznámí na úřední desce, kde je možno po dobu 30 dnů nahlédnout do zpracovaného návrhu; návrh musí být vystaven též v obci. O vystavení návrhu pozemkový úřad vyrozumí známé účastníky a současně jim sdělí, že v této době mají poslední možnost uplatnit k návrhu své námítky a připomínky u pozemkového úřadu (Zák. č. 139/2002 Sb.).

Pozemkový úřad rozhodne o schválení návrhu pozemkových úprav tehdy, pokud s ním souhlasí vlastníci alespoň tří čtvrtin výměry půdy pozemků, které jsou řešeny ve smyslu ustanovení § 2 v pozemkových úpravách. Váha hlasu podílového spoluvlastníka odpovídá jeho podílu na celkové výměře pozemků (Zák. č. 139/2002 Sb.).

5.4.9 Náklady na pozemkové úpravy

Náklady na pozemkové úpravy hradí stát. Na úhradě nákladů se mohou podílet i účastníci PÚ, popř. i jiné fyzické a právnické osoby, mají-li zájem na provedení PÚ;

sát jim může poskytnout subvence nebo dotace podle zvláštních předpisů (Zák. č. 139/2002 Sb.).

5.4.10 Odborná způsobilost k projektování pozemkových úprav

Odbornou způsobilost k projektování PÚ prokazují fyzické osoby oprávněním o odborné způsobilosti k projektování pozemkových úprav (Zák. č. 139/2002 Sb.).

Úřední oprávnění uděluje Ústřední pozemkový úřad na základě písemné žádosti.

Ústřední pozemkový úřad rozhodnutím udělí úřední oprávnění fyzické osobě, která:

- a) je způsobilá k právním úkonům;
- b) je bezúhonná;
- c) má ukončené vysokoškolské vzdělání jako absolvent magisterského nebo bakalářského studijního programu v oblasti zeměměřičství, zemědělství, lesnictví a ochrany a tvorbě krajiny, popř. vysokoškolské vzdělání uvedeného zaměření v dřívějším nebo jiném systému vysokých škol, anebo má středoškolské vzdělání uvedeného zaměření ukončené maturitou;
- d) prokáže jako absolvent magisterského studijního programu, popřípadě absolvent školy uvedeného zaměření v dřívějším nebo jiném systému vysokých škol nejméně 3 roky praxe, jako absolvent bakalářského studijního programu a střední školy nejméně 6 let praxe v činnostech při projektování pozemkových úprav;
- e) složila zkoušku odborné způsobilosti (Zák. č. 139/2002 Sb.).

6. Závěr

Úpravy pozemků na našem území ve 20. století prodělaly největší změnu v historii. Od vzniku samostatného Československého státu v roce 1918, kdy byla zahájena První pozemková reforma, byly přijaty tři zákony, které se hlavně zabývaly vlastnickými vztahy k pozemkům. Po skončení této etapy nastala 2. světová válka, čímž došlo k útlumu řešení pozemkových úprav. S jejím skončením začaly platit Benešovy dekrety, které mj. řešily i přiděly pozemků.

Ve volbách v roce 1948 zvítězila KSČ, což nás negativně poznamenalo na dalších 40 let. Začaly se zakládat v Čechách JZD a na Slovensku JRD, které se řídily podle stanov SSSR. Známé heslo „rozorání mezí“ mělo neblahý dopad na územní systém ekologické stability krajiny (ÚSES), hlavně na její kostru. Nutno ale podotknout, že bez násilného zestátnění pozemků by se jen stěží vyřešil problém rozdrobenosti půdní držby. Od 60. let se začaly provádět hospodářsko-technické úpravy pozemků, které byly vlastně „předchůdci“ nynějších pozemkových úprav. V nich se řešily hlavně odvodňovací a meliorační kanály, protierozní opatření hlavně v podobě větrolamů z topolů a další scelovací práce k vytváření souvislých půdních bloků. V pozdější době byly HTÚP spíše pro okolní krajinu škodlivé.

Po pádu komunismu v roce 1989 se začal řešit problém velkých bloků půdy, které byly snadno náchylné k erozi, u nás hlavně vodní a větrné. Zároveň se začal budovat územní systém ekologické stability krajiny a navrácení pozemků původním majitelům, kteří je vlastnili před rokem 1948. Zákon o pozemkových úpravách a pozemkových úřadech z roku 1991 začal řešit tyto prvky, zejména pak budováním „společných zařízení“ a úpravou vlastnických vztahů.

Na přelomu tisíciletí (v roce 2002) byla přijata nová verze tohoto zákona. Nynější pozemkové úpravy si kladou za cíl úpravu vlastnických vztahů a práv k nim, přístupnost pozemků v podobě cestní sítě, řešení odvodňovacích, protierozních a protipovodňových prvků v krajině, tvorba ÚSESu, zvyšování biodiverzity v krajině a v neposlední řadě také vytvoření nové digitální mapy území, v níž probíhala pozemková úprava.

7. Definice použitých pojmů

Eroze – vymílání hornin proudem vzduchu, vodou nebo ledovcem; rozrušení, rozrušování (KRAUS A KOL., 2005).

Geodézie – vědní a technický obor zabývající se měřením, výpočty a zobrazením Země (KRAUS A KOL., 2005).

Geometrie – nauka o vlastnostech a vzájemných vztazích prostorových útvarů (KRAUS A KOL., 2005).

Grunt – někdejší selský statek; zastarale též půda, pozemky (KRAUS A KOL., 2005).

Katastr – zakreslení a soupis pozemkového majetku s údaji o poloze, výměře, bonitě, výnosnosti apod. jednotlivých pozemků pro vyměření daně z nemovitosti (KRAUS A KOL., 2005).

Kolektivizace – převážně násilně provedená soc. přeměna individuálního soukromého hospodaření v bývalém SSSR a socialistických zemích, zespolečnění, zespolečňování: k zemědělství vyvlastnění soukromě hospodařících zemědělců a sloučení jejich majetku v kolchozech, družstvech, aj. (KRAUS A KOL., 2005).

Kolchoz – ruské zkratkové slovo pro kolektivnoje chozjajstvo, tj. kolektivní (zemědělské) hospodářství (v SSSR) (KLIMEŠ, 1985).

Kolonizace – záměrné osidlování, osídlení prázdného území zpravidla v cizí zemi novým obyvatelstvem, přistěhovalci (KRAUS A KOL., 2005).

Kongrua – výživné kněze pracujícího v duchovní správě; do roku 1949 pojem užívaný jak v kanonickém, tak v konfesním právu; kanonická kongrua, se nazýval nárok duchovního správce na výživné od církve; započítával

se příjem z obročí neboli beneficia (fondy a nadace církevní) a ze štolových poplatků, i jiné osobní příjmy poskytované duchovnímu členy církve (TRETERA, HORÁK, 2011).

Konsolidace – upevňování, upevnění nebo ustalování, ustálení hospodářských nebo politických poměrů (KRAUS A KOL., 2005).

Konsolidovat – upevňovat se, upevnit se, ustalovat se, ustálit se (KRAUS A KOL., 2005).

Kulak – majetnější sedlák, vesnický boháč (KRAUS A KOL., 2005).

Legionář – příslušník legie – českoslovenští legionáři na Rusi (KRAUS A KOL., 2005).

Lokátor – kdo prováděl středověké osidlování, lokaci (KLIMEŠ, 1985).

Pacht – nájem hospodářského objektu; nájem věci, jejíž užívání je možné jen vynaložením vlastní práce (obhospodařováním apod.) (KRAUS A KOL., 2005).

Parcela – pozemek geometricky vymezený v pozemkovém katastru a označený parcelním číslem (KRAUS A KOL., 2005).

Privatizace – prodej státního nebo vládního majetku zpravidla ze znárodněných odvětví nebo obchodních činností soukromým podnikatelům (KRAUS A KOL., 2005).

Restituce – navrácení, navrácení majetku původním majitelům (KRAUS A KOL., 2005).

Restrukturalizace – nová, jiná strukturace, strukturalizace: r. národního hospodářství (KRAUS A KOL., 2005).

8. Seznam použitých zkratk

EN – evidence nemovitostí
GPÚ – generel pozemkových úprav
JRD - jednotné rolnícké družstvo
JZD - jednotné zemědělské družstvo
KSČ – Komunistická Strana Čech
MNV – místní národní výbor
MZVŽ – ministerstvo zemědělství a výživy
NPF – národní pozemkový fond
OkÚ – okresní úřad
ONV – okresní národní výbor
PF – půdní fond
PK – pozemkový katastr
PÚ – pozemková úprava
ÚP – územní plánování
HTÚP – hospodářsko-technické úpravy pozemků
JPÚ – jednoduchá pozemková úprava
KNV – krajský národní výbor
KPÚ – komplexní pozemková úprava
k. ú. – katastrální území
s. - strana
Sb. – Sbírka zákonů
Sb. z. a n. – Sbírka zákonů a nařízení
S-HTÚP – Souhrnné hospodářsko-technické úpravy pozemků
SPÚ – souhrnné pozemkové úpravy
STS – strojní a traktorová stanice
soc. – socialistický
tj. – tj.
Ú. l. -
Zák. - zákon

9. Seznam použité literatury

Knižní zdroje

BUREŠOVÁ, J.: *Zemědělství v českých zemích a na Slovensku v podmínkách „kolektivizace“ 1949 – 1960*, Česko-slovenská historická ročenka, Masarykova univerzita, Brno, 1998, s. 198–203

BURIAN, Z.: *Almanach pozemkových úprav 1991-2001*, Českomoravská komora pro pozemkové úpravy, 1. vydání, Praha, 2001, 234 s.

DOLEŽAL, P., PAVLÍK, M., STRÍTECKÝ, L., DUMBROVSKÝ, M., MARTÉNEK, J.: *Metodický návod k provádění pozemkových úprav*, MZ-ÚPÚ, Praha, 2010, 170 s.

GALANDAUER, J.: *Vznik Československé republiky 1918: programy, projekty, předpoklady*, Nakladatelství Svoboda, Praha, 1988, 344 s.

HÁJEK, M., RYŠÁNKOVÁ, J., MENCL, V., OTÁHAL, M., KADLECOVÁ, M.: *Svět a Československo ve 20. století*, Nakladatelství Horizont, 1. Vydání, Praha, 1990, 182 s. ISBN: 8070120401

JONÁŠ, F., DOBIÁŠ, J., KARLUBÍKOVÁ, E., URBANOVÁ, U.: *Pozemkové úpravy*, Státní zemědělské nakladatelství, Praha, 1990, 512 s. ISBN: 80-209-0106-X

KLEINING, G., WEIKERT, J.: *Sudetští Němci: etnická čistka, vyhnání (Der vergessene Völkermord und die staatlich sanktionierten Verbrechen an den Sudetendeutschen)*, přeložila Ludmila Čajanová, Nakladatelství Open Education & Sciences, Opava, 2000, 23 s. ISBN: 80-901974-5-0

KLIMEŠ, L.: *Slovník cizích slov*, Státní pedagogické nakladatelství, n. p., Praha, 1985, 816 s. ISBN: 14-621-85

KRAUS, J.: *Nový akademický slovník cizích slov A-Ž*, Academia, Praha, 2005, 879 s. ISBN: 978-80-200-1351-4

MARŠÍKOVÁ, M., MARŠÍK, Z.: *Dějiny zeměměřičství a pozemkových úprav v Čechách a na Moravě v kontextu světového vývoje*, Nakladatelství Libri, Praha, 2007, 182 s. ISBN: 978-80-7277-318-3

MEZERA, A., BENEŠ, S., FÉR, F., HRON, F., KOLÁŘ, O., KUBÍN, J., NOVÁKOVÁ, E., POKORNÝ, J., ŠTOLC, J., VIDLÁKOVÁ, O.: *Tvorba a ochrana krajiny*, Státní zemědělské nakladatelství, Praha, 1979, 476 s. ISBN: 07-104-79

NOVÁK, J.: *Jak děláme hospodářsko-technické úpravy pozemků*, Zemědělské aktuality, Sv. 20, Státní zemědělské nakladatelství, 1. vydání, Praha, 1956, 27 s.

PLÍVA, S.: *Privatizace majetku státu: restituce, malá privatizace, mimosoudní rehabilitace, vlastnické vztahy k půdě, velká privatizace, kupónová metoda, osnova privatizačního projektu*, Nakladatelství Prospektrum, Praha, 1991, 275 s. ISBN: 80-85431-18-1

PŠENIČKOVÁ, J.: *Sborník právních a ostatních předpisů k provádění pozemkových reforem po roce 1945*, Státní ústřední archiv, Praha, 1998, 203 s. ISBN: 80-85475-45-6

STEHLÍK, V.: *Naučný slovník zemědělský, 13, W-Ž*, Státní zemědělské nakladatelství, 1. vydání, Praha, 1992, 677 s. ISBN: 80-209-0239-2

TRETERA, J. R.: *Církevní právo*, Nakladatelství Jan Krigl, Praha, 1993, 219 s.

TRETERA, J. R.: *Stát a církev v České republice*, Karmelitánské nakladatelství, Kostelní Vydří, 2002, 158 s. ISBN: 80-7192-455-5

TRETERA, J. R., HORÁK, Z.: *Slovník církevního práva*, Nakladatelství Grada, Praha, 2011, 147 s. ISBN: 978-80-247-3614-3

Legislativa

Zákon č. 215/1919 Sb. z. a n., *o zabrání velkého majetku pozemkového (Záborový zákon).*

Zákon č. 81/1920 Sb. z. a n., *o přidělu zabrané půdy (Přídělový zákon).*

Zákon č. 329/1920 Sb., *o převzetí a náhradě za zabraný majetek pozemkový (Náhradový zákon).*

Zákon č. 139/2002 Sb., *o pozemkových úpravách a pozemkových úřadech.*